

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет гуманітарно-педагогічний

НУБІП України

УДК 37.013.42:007:504

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Декан гуманітарно-педагогічного факультету
Інна САВИЦЬКА

Завідувач кафедри соціальної роботи та реабілітації
Ірина СОПІВНИК

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЩОДО РЕАГУВАННЯ НА
НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ

Спеціальність 231 «Соціальна робота»
«Соціальна робота»

Освітня програма

Орієнтація освітньої програми *освітньо-професійна*

Гарант освітньої програми
доктор педагогічних наук, доцент
(науковий ступінь та вчене звання)

Ростислав ТАРАСЕНКО
(ПІБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

доктор педагогічних наук, професор
(науковий ступінь та вчене звання)

Ніна ТВЕРЕЗОВСЬКА
(ПІБ)

Виконав
Інна МАРЧЕНКО
(ПІБ студента)

НУБІП України

Київ – 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет гуманітарно-педагогічний

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
соціальної роботи та реабілітації

Ірина СОПІВНИК

«11» жовтня 2021 р.

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

СТУДЕНТУ

МАРЧЕНКО Інні Олександрівні

Спеціальність

231 «Соціальна робота»

Освітня програма

«Соціальна робота»

Орієнтація освітньої програми

освітньо-професійна

Тема магістерської кваліфікаційної роботи *Інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру*

затверджена наказом ректора НУБіП України від «13» грудня 2021 р. № 2091 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру 2022.11.14

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: *наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених; матеріали періодичних видань; навчальна та довідкова література з теми дослідження.*

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Розглянути поняття та зміст надзвичайних ситуацій воєнного характеру
2. Здійснити аналіз нормативно-правового забезпечення у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій
3. Схарактеризувати основні заходи щодо забезпечення захисту населення в надзвичайних ситуаціях
4. Узагальнити особливості навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях
5. Обґрунтувати методику інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації
6. Здійснити експериментальне дослідження з інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру

Дата видачі завдання «11» жовтня 2021 р.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

Ніна ТЕРЕЗОВСЬКА

Завдання прийняв
до виконання

Інна МАРЧЕНКО

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1.....	9
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЩОДО РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ	9
1.1. Поняття та зміст надзвичайних ситуацій воєнного характеру.....	9
1.2. Основна характеристика надзвичайних ситуацій воєнного характеру ...	16
1.3. Нормативно-правове забезпечення у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій.....	20
Висновки до першого розділу.....	29
РОЗДІЛ 2.....	32
МЕХАНІЗМ ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЩОДО РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ.....	32
2.1. Механізм оповіщення населення про загрозу виникнення надзвичайної ситуації.....	32
2.2. Організація робіт з реагування на надзвичайні ситуації.....	39
2.3. Основні заходи щодо забезпечення захисту населення в надзвичайних ситуаціях.....	45
2.4. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях.....	52
Висновки до другого розділу.....	57
РОЗДІЛ 3.....	60
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЩОДО РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ.....	60
3.1. Зміст проведення експерименту.....	60
3.2. Аналіз експериментальних даних.....	62
3.3. Методика інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації.....	76
Висновки до третього розділу.....	81
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89
ДОДАТКИ.....	94

НУБІП України

НУБІП України

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Світ знаходиться в стадії потужних трансформацій та формування нової моделі управління світовими процесами, які супроводжуються збільшенням регіональних загроз світової безпеки.

Загострення політичних, економічних, соціальних, екологічних і духовних проблем сьогодні набуває кризового, глобального характеру, що є тривожною рисою сучасності. Сучасна парадигма безпеки вимагає радикальних змін у системі світоглядних орієнтацій і цінностей, які визначатимуть оновлений зміст стратегії безпеки, направленої на розв'язання глобальних проблем сучасності та сприяння безпечному розвитку суспільства.

У кожній державі можуть загострюватись проблеми, які загрожують її безпечному функціонуванню, життю та здоров'ю громадян. Одна з основних функцій будь-якої країни полягає у забезпеченні кожної людини захистом від можливих і реальних небезпек, зокрема в результаті воєнних дій або в результаті таких дій, надзвичайних ситуацій, викликаних людською діяльністю чи природними силами. Безпека визначається найбільш важливою цінністю як для особистості, так і для суспільства загалом. Забезпечення безпеки цивільного населення та середовища його існування, важливих об'єктів інфраструктури в умовах воєнних дій або в результаті таких дій для нашої держави є одним з актуальних питань.

Світове співтовариство впритул зіштовхнулося з безпосереднім збройним конфліктом, коли 24 лютого 2022 року Російська федерація жорстоко та цинічно вторглася на територію України, розпочавши повномасштабну війну нашої держави. Тисячі вбитого мирного населення, сотні зруйнованих житлових будинків, важливі об'єкти критично важливої інфраструктури, – це відображення того, як військові дії загрожують самій безпеці існування людства в сучасному світі.

Тож, сьогоднішні події у повній мірі слід віднести до надзвичайних ситуацій воєнного характеру. Безперечно, що в таких надзвичайно складних умовах зростає значення такої складової безпекової функції країни як

цивільний захист у частині інформування населення стосовно реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру.

Стан і ситуація розробки проблеми в літературі. Дослідженням питання захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій, механізмів інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру

займалися видатні педагоги, соціологи, юристи, політологи: Ю.О. Абрамов, С.О. Андреев, О.Г. Барило, В.Г. Барвінський, Л. Бевзенко, О.С. Биков, К.С. Варивода, М. Василик, Є.І. Головаха, С.І. Горденко, Є.М. Грінченко, С.О.

Гур'єв, С. Дембіцький, М.Л. Долгий, Д.О. Єзерський, О.П. Євсюков, М.В.

Захарченко, Н.І. Іскра, В.О. Іщенко, О.Ю. Кірючкін, Н. Костенко, О.В.

Лазаренко, М.А. Лепський, В.Б. Лоїк, В.М. Михайлов, В.М. Піча, С.П.

Поберяйко, А. Ручка, О. Резнік, Ю.І. Саєнко, С.Д. Синельников, О. Стегній, В.

Степаненко, І.І. Цушко, М.Ю. Шаповал, М.О. Шульга, Ю.І. Яковенко, Р.С.

Яковчук та інші.

Метою дослідження є інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру.

Досягнення цієї мети забезпечується розв'язанням таких завдань:

1) розглянути поняття та зміст надзвичайних ситуацій воєнного характеру;

2) здійснити аналіз нормативно-правового забезпечення у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій;

3) схарактеризувати основні заходи щодо забезпечення захисту населення в надзвичайних ситуаціях;

4) узагальнити особливості навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях;

5) обґрунтувати методіку інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації.

6) здійснити експериментальне дослідження з інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру;

Об'єкт дослідження – надзвичайні ситуації воєнного характеру.

Предмет дослідження – механізм інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру.

Методи дослідження. У роботі були використані загальнонаукові методи синтезу, індукції, дедукції, наукового пізнання та наукової абстракції – для з'ясування поняття та змісту надзвичайних ситуацій, в т.ч. воєнного характеру; методи порівняння та класифікації – для надання характеристики надзвичайних ситуацій воєнного характеру; порівняльно-правовий метод – для дослідження нормативно-правового забезпечення у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій; метод стратегічного аналізу та узагальнення – для дослідження механізму інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру; математична обробка експериментальних даних – для підбиття підсумків в експериментальному дослідженні з інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру.

Методологічна база дослідження зумовлена метою та завданнями магістерської роботи й відповідає цілісному підходові до вирішення сформульованої проблеми. В основу методології дослідження покладено наукові принципи об'єктивності і системності.

Емпіричну базу дослідження склали нормативно-правові документи у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій, аналітичні матеріали, в яких знайшли відображення різні аспекти досліджуваної проблеми, експертні опитування тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблена й упроваджена методика інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації може стати основою для подальшого вдосконалення підходів до розробки та впровадження державної політики у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг магістерської роботи

становить 94 сторінки. Список використаних джерел включає 45 найменувань
обсягом 5 сторінок.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЩОДО РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ

1.1. Поняття та зміст надзвичайних ситуацій воєнного характеру

Історія розвитку людського суспільства тісно пов'язана із реальними надзвичайними ситуаціями природного, техногенного, епідеміологічного, воєнного характеру. Нерідко надзвичайні ситуації (далі –НС) були причиною загибелі та страждань людей, втрати матеріальних цінностей, зміни екології, звичного способу життя. Іноді – призводили до загибелі цивілізацій та держав, слугували поштовхом у розвитку окремих народів і територій.

Повномасштабні надзвичайні ситуації призводили до підриву економіко-політичних систем, чергового розгляду питань взаємодії людини та природи, людини та техніки, людей між собою.

Важливо зауважити, що в результаті надзвичайних ситуацій щорічно в світі гине близько 3-х мільйонів людей. Матеріальні втрати становлять від 50 до 100 мільярдів доларів.

Якщо звернутися до історії, то можна констатувати, що поява нових загроз, нової зброї завжди породжувало нові засоби і способи захисту від них, а на більш пізньому, нинішньому етапі розвитку цивілізації – і цілі системи захисту.

Поява і бурхливий розвиток після Першої світової війни авіації, її можливостей по нанесенню ударів по тиловим об'єктам зумовило створення (1932 р.) в Україні місцевої протиповітряної оборони (МППО), яка в реалії Другої світової війни забезпечила успішний захист населення і створила умови для сталого функціонування об'єктів економіки.

З часом МПНО перетворилася з локальної в загальнодержавну систему захисту держави, стала важливою складовою обороноздатності держави, складовою частиною Збройних Сил країни.

Поява в кінці Другої світової війни ядерної зброї, створення ракетних засобів її доставлення додало нові аспекти проблем захисту населення і територій від зброї масового ураження, це зумовило реорганізацію в 1961 році МПНО в цивільну оборону.

Очевидно, що в другій половині 80-х років, коли відбулося різке пом'якшення міжнародної напруженості, але стали швидко накопичуватися проблеми НС природного і техногенного характеру, був момент для подальшого якісного стрибка в розвитку цивільної оборони за рахунок її розвороту до проблем мирного часу, можливо навіть її реорганізації в нову систему, здатну вирішувати завдання захисту населення і територій як у воєнний, так і мирний час [8, с. 86].

Зауважимо, що Україна як держава, що гарантує дотримання прав громадян на захист свого життя і здоров'я від НС, сформувала єдину державну систему цивільного захисту, яка направлена на захист населення від загрожуючи життю і здоров'ю наслідків НС техногенного, природного, соціально-політичного та воєнного характеру.

Загальне розуміння цивільного захисту України відповідно до Кодексу цивільного захисту України [12] зображено на рисунку 1.1.

Згідно вимог Кодексу цивільного захисту України, захист населення і територій від НС реалізується за певними заходами цивільного захисту, які виконуються (за необхідності у повній мірі, або ж вибірково) у логічній послідовності зокрема: оповіщення та інформування суб'єктів забезпечення цивільного захисту; евакуаційні заходи по відношенню до населення із небезпечних зон; інженерний захист територій, радіаційний і хімічний захист; забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення; навчання населення діям у НС [12].

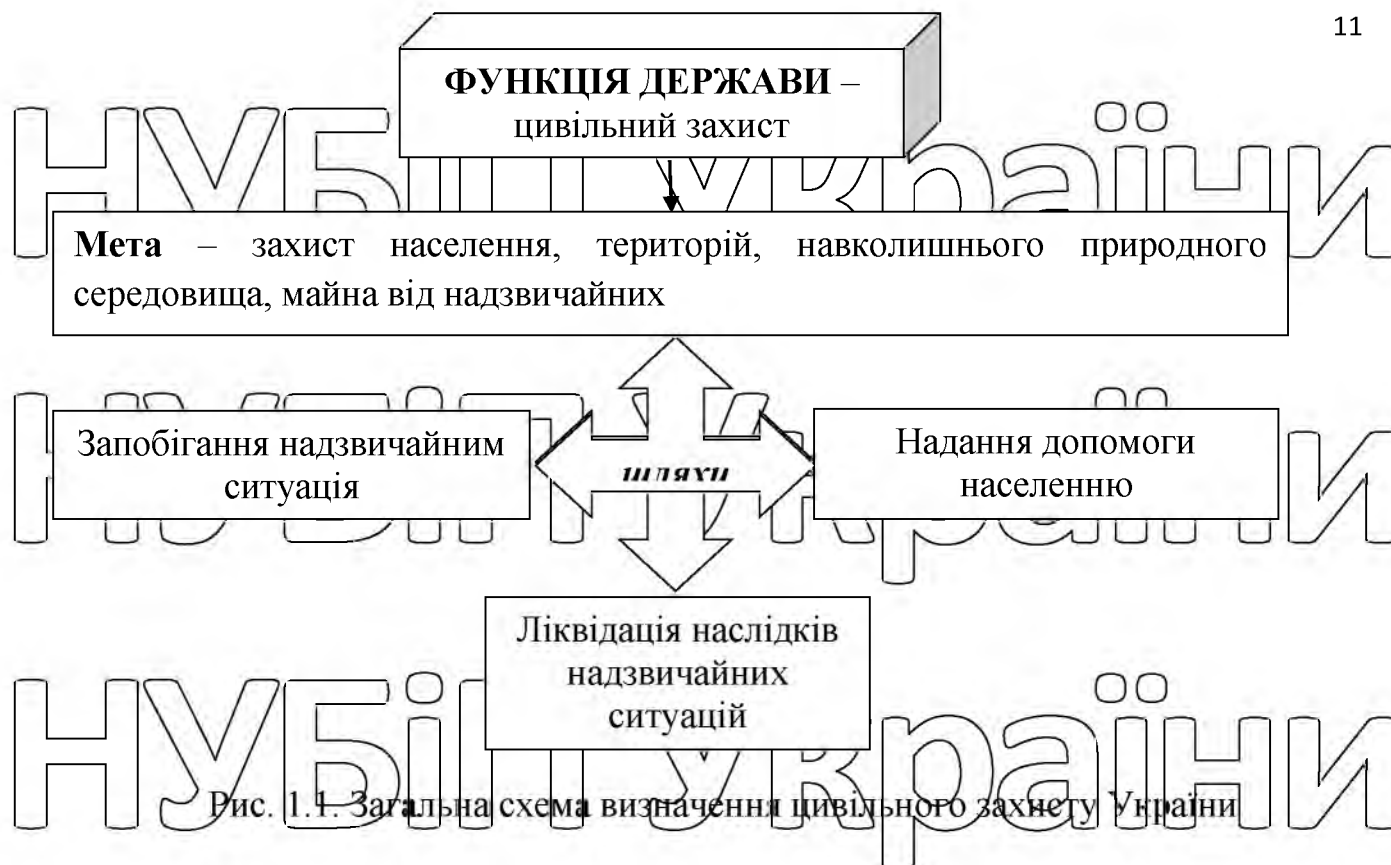

Рис. 1.1. Загальна схема визначення цивільного захисту України

Основою захисту населення в умовах НС виступає «мінімізація ризиків аварій і втрат техногенного та природного характеру, оперативне реагування на НС та ліквідація їх наслідків» [4, с. 145]

На нинішньому етапі головною метою вітчизняної державної політики у сфері захисту населення та територій від НС є мінімізація ризиків НС, забезпечення належного рівня безпеки особи, суспільства та держави, сталого соціально-економічного розвитку України та її окремих територій.

Сьогодні важко уявити, що колись людина повністю уникає надзвичайних ситуацій, особливо природного характеру. Тому одним із основних завдань кожної держави було, є і буде завдання запобігання та ліквідації наслідків НС різного характеру та масштабів.

Важливо відмітити, що саме словосполучення «надзвичайна ситуація» міцно увійшло в життя і закарбувалось у пам'яті та свідомості сучасної людини. Це зумовлено насамперед тим, що історія розвитку всієї земної цивілізації та нинішній світ безпосередньо пов'язані з НС землетруси, повені, урагани, пожежі, вибухи, аварії на виробництві, війни, тероризм, голод, епідемії, хвороби є постійними супутниками людини. На нашій Землі постійно

щось вибухає, затоплюється, тоне, горить, падає, пошкоджується, знищується, що супроводжується травмами і загибеллю людей.

Зауважимо, що НС як поняття вже стало юридичною конструкцією, частиною юридичної техніки фахівців – право творців і правозастосовників.

Цей законодавчий термін використовується в низці законів і підзаконних актів, своїм змістовим полем охоплює інші законодавчі терміни, що визначають небезпечні явища. Зазначене поняття при своїй стислій формі має широкий зміст, яким зручно оперувати фахівцю, оскільки легко піддається систематизації. Поняття має достатньо високий рівень узагальнення і абстрактності.

Поняттям «НС» користуються фахівці та експерти у сфері філософії, соціології, психології, воєнної справи, політології, сфері цивільного захисту, що зрештою веде до підвищення якості викладеної інформації про небезпечні фактори, а значить – зростання ефективності взаємодії та управління в умовах негативних і небезпечних ситуацій [16, с. 15].

Проте під час існування СРСР термін «НС» майже не використовувався в нормативно-правових актах. У той час вживався термін «особливі умови» або «надзвичайна обстановка». У суспільстві існувала думка, що для соціалістичного суспільства не є характерним виникнення НС, особливо соціально-політичного характеру, вони властиві лише для капіталістичних держав. Поняття НС неможливо було знайти у жодному глумачному, юридичному чи енциклопедичному словнику. Але необхідність існування поняття, яке б описувало і об'єднувало всі фактори небезпеки, показувало б негативну оцінку суспільства до цих явищ, була великою, що й викликало появу терміна «надзвичайна ситуація» [5, с. 94].

Юридична енциклопедія вже містить визначення поняття «НС», під якою слід розуміти «порушення нормальних умов життя і діяльності людей на території чи об'єкті, спричинених аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, пожежею, що призвела або можуть призвести до загибелі людей, значних матеріальних втрат, істотного погіршення стану

навколишнього природного середовища» [27, с. 21]. Проте зміст даного визначення майже повністю збігається з поняттям, що міститься у законодавстві.

Уперше наукове визначення «НС» дає у своїх працях Б. Порфір'єв, який визначає надзвичайну ситуацію як «зовні несподівану обстановку, що раптово виникла, і характеризується невизначеністю, гостроконфліктністю, стресовим станом населення, значним соціально-екологічним та економічним збитком, насамперед людськими жертвами, необхідністю швидкого реагування, тимчасовими витратами на проведення евакуаційно-рятувальних робіт, скорочення масштабів та ліквідацію різноманітних негативних наслідків». Оцінивши критично сформульоване визначення, його автор приходить до висновку, що, незважаючи на розгорнуту форму, воно не відображає всієї різноманітності та складності реально існуючих надзвичайних ситуацій» [25, с. 37].

На думку спеціалістів у сфері психології Н. Гусака, В. Чернобровкіної, В. Чернобровкіна, А. Максименко, С. Богданова, О. Бойка, під НС слід розглядати події, які виходять за межі звичного життя людини і складають загрозу для її фізичної, психічної цілісності, а також спричиняють руйнування соціальної структури громад і загального суспільного порядку [38, с. 12].

Педагоги К.С. Варивода та С.І. Горденко стверджують, що НС є порушенням нормальних умов життя і діяльності людей, що обумовлюється аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, воєнним конфліктом, що здатне спричинити значні людські чи матеріальні втрати [9, с. 103].

У свою чергу, В.Б. Лоїк, С.Д. Синельников, Р.С. Яковчук, О.В. Лазаренко вважають, що НС слід вважати такою обстановку на відповідній території, яка окреслюється порушенням нормальних умов життєдіяльності населення [23, с. 12].

Ю.О. Абрамов, А.В. Басов, О.А. Мельниченко, В.М. Михайлов вважають, що «НС – це, по-перше, виняткова або виключна обставина, по-друге, НС має непередбачений характер» [5; 1; 18; 19].

Ю. Абрамов вважає, що НС – це «обстановка, що склалася у результаті аварії, катастрофи, стихійного лиха, що причинили або можуть спричинити людські жертви, шкоду здоров'ю людей або оточуючому середовищу, значні матеріальні втрати, порушенням нормальних умов життєдіяльності людей» [1, с. 48]. На жаль, дана точка зору описує лише НС техногенного та природного характеру і то не в повній мірі. Також, автор не враховує і НС соціально-політичного характеру, що не може не відобразитись на повноті визначення і характеристики НС як негативного соціального явища [1, с. 48].

На думку О. Мельниченко НС – це «небажаний збіг факторів і подій, що складають загрозу життю людей, порушують умови їх нормальної життєдіяльності та перешкоджають виробничій, побутовій та іншим видам діяльності» [18, с. 3]. Зазначена точка зору щодо визначення поняття НС – дуже абстрактна, адже під ознаки цього поняття підходить майже будь-яка подія. Під час її проведення порушуються нормальні умови життєдіяльності населення, адже обмежується рух громадського транспорту у місті, не працюють місця громадського харчування, продовольчі магазини, змінюється або припиняється робота державних установ на прилеглих територіях від місця проведення, а також для охорони громадського порядку залучаються місцеві та придані сили органів внутрішніх справ. Вважаємо, що даний захід не можна визнати як НС.

Надзвичайну ситуацію як «несприятливе поєднання факторів і подій, що створюють загрозу життю людей, порушують умови їх нормальної життєдіяльності, що перешкоджають виробничій, господарській, побутовій та іншим видам діяльності» визначають О. Барило, О. Грінчук, С. Потеряйко [4, с. 145].

А. Белоусов звертає увагу на те, що «при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на певній території запроваджується спеціальний правовий режим, який може бути виражений запровадженням надзвичайного стану або особливих форм управління, або наділенням додаткових прав та обов'язків певних осіб з обмеженням прав інших осіб, підвищенням юридичної

відповідальності» [7, с. 132]. Це знайшло відображення у сформульованому дослідником визначенні надзвичайної ситуації:

Найточніше, на нашу думку, НС визначено В. Михайловим: «обстановка на певній території, що склалася в результаті небезпечного явища соціального, природного або техногенного характеру, що створює реальну загрозу життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави або вже спричинила численні жертви, значні матеріальні втрати, порушення умов життєдіяльності людей, шкода навколишньої природи, середовища та для ліквідації якої потрібні невідкладні та спеціальні заходи правового, організаційного та іншого характеру» [19, с. 39].

Вперше зазначене визначення було доповнено надзвичайними ситуаціями соціального характеру, до яких належать міждержавні та внутрішньодержавні конфлікти, масові заходи, надзвичайні обставини, а також біолого-соціальні явища.

З іншого боку, узагальнивши основні характеристики НС, негативні наслідки, виділяють критерії надзвичайності – негативні наслідки тих чи інших явищ та способи реагування на них:

- 1) численні жертви людей або загроза їхньому життю та здоров'ю;
- 2) збитки (загрози) навколишньому середовищу;
- 3) суттєві матеріальні втрати;
- 4) порушення умов життєдіяльності людей.

З урахуванням наведеного, під надзвичайними ситуаціями пропонують розуміти «обстановку, що виникла на певній території та склалася у результаті небезпечного природного, техногенного або соціально-політичного явища, характеризуються ускладненням життя суспільства на певний час, створює загрозу життєво важливим інтересам особистості та держави в цілому і може тягнути за собою суттєві зміни у житті в суспільстві, зміну державного устрою, конституційного устрою, форми правління, велику кількість людських жертв, шкоду оточуючому природному середовищу, і для ліквідації якої необхідне

застосування особливих заходів правового, економічного, організаційного характеру» [1, с. 52]

До НС військового характеру можна віднести майже всі розглянуті вище НС у разі, якщо вони з'явилися в результаті воєнних дій. При цьому військові надзвичайні ситуації можуть відбуватися як у районах воєнних дій, так і в тилу, враховуючи практично необмежену дальність сучасних засобів ураження.

Так, до НС воєнного часу належать ситуації, обумовлені збройним нападом на міста, захоплення важливих воєнних і цивільних об'єктів інфраструктури, що мають стратегічне значення, панічні настрої на окремих територіях держави, використання ворогом зброї масового знищення, інших сучасних засобів ураження.

1.2. Основна характеристика надзвичайних ситуацій воєнного характеру

У сучасному ХХІ столітті НС військового характеру мають характерні, притаманні тільки для них особливості.

В першу чергу, вони плануються, готуються і реалізуються людьми, тому мають більш складний характер, порівняно з природними й техногенними. По-друге, зброя застосовується, зазвичай, раптово для жертви агресії й у найуразливішому нею місці. По-третє, розвиток засобів нападу зазвичай випереджає розвиток адекватних засобів захисту від їхнього впливу.

Здебільшого відбувається застосування традиційних засобів озброєння до яких належать: вогневі та ударні засоби, які використовують різного роду боєприпаси, високоточну зброю, ракетні установки.

Крім ведення війни звичайними системами озброєння, існує ризик використання зброї масового знищення до якої належить: ядерне, хімічне, бактеріологічне озброєння.

Ядерна зброя – найпотужніший засіб масового знищення. Надзвичайно небезпечні фактори такої зброї – ударна хвиля, електромагнітне випромінювання, радіація, радіоактивне зараження та електромагнітний імпульс. За обсягами та характером цієї дії ядерна зброя значно відрізняється від інших засобів збройної агресії.

Хімічна зброя також належить до одних із видів зброї масового знищення, вражаюча дія якої базується на застосуванні бойових токсичних хімічних речовин (БТХР). До них належать отруйні речовини (ОР) і токсини, які забезпечують вражаючу дію на організм людини і тварин, а також фітотоксини, які здатні використовуватися з метою ураження різних видів рослинності. Одним із видів хімічної зброї виступають бінарні хімічні боеприпаси, які функціонують із врахуванням принципу відмови від застосування готового токсичного продукту та перенесення завершальної стадії технологічного процесу одержання ВР у сам боеприпас. Вказана стадія проходить за нетривалий період часу після пострілу снаряда (пуску ракети, скидання бомби).

За цей період у боеприпасі проходять руйнування пристроїв, що ізолюють безпечні окремо елементи ОР та інтенсивне перемішування елементів. Це сприяє оперативному перебігу реакції формування ОР.

Бактеріологічна зброя – біологічні засоби (бактерії, віруси), що поширюються через живих заражених переносників хвороб (гризунів, комах) або у формі порошків та суспензій для виклику масових захворювань людей, тварин і рослин.

Бактеріальні засоби можуть використовувати збудники різних дуже небезпечних інфекційних хвороб.

Бактеріологічна зброя має конкретні особливості, які вирізняють її від інших засобів ураження, а саме:

- спроможність спричиняти масові хвороби людей і тварин;
- значна продовжуваність дії (приміром, спорові форми бактерії сибірки зберігають свої властивості упродовж кількох років);

– складнощі виявлення мікроорганізмів та його токсинів в оточуючому середовищі;

– спроможність хвороботворних мікроорганізмів та його токсинів потрапляти у негерметизовані укриття і приміщення, вражаючи там людей і тварин.

До НС воєнного характеру можна віднести і тероризм (один із варіантів тактики політичної боротьби, пов'язаний із використанням ідеологічно мотивованого насильства).

Сутність тероризму полягає у насильстві з метою залякування. Отже, тероризм – це небезпечна хвороба суспільства. Терор – це коли вибухнула потужна бомба, захопили заручників чи викрали літак з пасажирами.

Мета насильства – домогтися бажаного для терористів розвитку подій – дестабілізації суспільства, розв'язання війни з іноземною державою, окупації окремих територій незалежної держави тощо.

Причини появи тероризму носять соціальний характер і безпосередньо пов'язані з існуванням дуже великих відмінностей між умовами життя людей, а також додержанням прав і свобод людини у різних державах світу.

Значна вірогідність здійснення терористичних актів має місце на потенційно небезпечних об'єктах, де існує можливість швидко та просто ініціювати НС, що супроводжуються великими негативними наслідками (людськими жертвами, значними матеріальними збитками, загрозливими екологічними наслідками). В Україні до цих об'єктів входять атомні електростанції; об'єкти транспортної інфраструктури (аеропорти, залізничні станції); магістральні трубопроводи; військові склади; промислові підприємства, склади; організації, що виробляють, використовують, зберігають, реалізують біологічні препарати й отруйні речовини.

До НС воєнного характеру можна включити і гібридну війну, яка продовжується із 2014 року на Сході України.

Досвід України в ході війни нового покоління засвідчує концентрування центру тяжіння саме на суспільстві. Результатом застосування нових

військових технологій стало розмивання рамок зіткнення між учасниками збройних формувань і цивільним населенням, а безперервна ескалація напруженості обумовлювала зростання інших загроз, з-поміж яких фізичне руйнування та перешкоджання відновленню роботи інфраструктури, вирішення економічних проблем, загрози виникнення екологічних і техногенних катастроф. В гібридному арсеналі агресор використовує ряд інструментів, направлених на порушення безпечної діяльності людей, формування нестерпних умов для їх життя, породження нових соціальних проблем, які вимагають невідкладних рішень [20, с. 106].

Але ранок 24 лютого 2022 року назавжди змінив теперішню та майбутню історію нашої держави. Цинічне, безжальне, безглузде військово-втручання Російської Федерації в Україну спричинило страшну війну, яку сьогодні вже за масштабами руйнувань та загибеллю мирних жителів перевищує людські та матеріальні втрати від Другої світової війни.

Ворог з перших днів нещадно почав обстрілювати мирні міста та їх мешканців ракетами, бомбардувати артилерійськими снарядами й авіаційними бомбами, застосовуючи всі види найсучаснішої зброї, більшість якої заборонена Конвенцією про захист цивільного населення під час війни (Женева, 12 серпня 1949 р.). Жорстока війна розгортається на наших очах.

Сьогодні ми вже стали свідками терористичних актів, до яких вдавалися російські окупанти, обстрілюючи Запорізьку та захоплюючи Чорнобильську АЕС, знищуючи аеропорти, залізничні станції, магістральні трубопроводи, військові склади і арсенали, промислові підприємства та нещадно розстрілюючи мирне населення.

Стало зрозумілим, що з початку російської агресії проти України безпекова ситуація радикально змінилася. Зазначені зміни можуть стати більш глобальними і доленосними в пошуку відповідей на нові, несподівані безпекові виклики. Питання захисту цивільного населення, територій, об'єктів інфраструктури, оточуючого природного середовища та майна від НС, які виникли в ході воєнних дій стали найважливішими.

Зважаючи на сучасні тенденції, Україна почала застосовувати всі можливі засоби для захисту своїх цінностей.

Отже, надзвичайні ситуації воєнного характеру безпосередньо пов'язані з наслідками використання зброї масового знищення або ж звичайних засобів ураження, в ході яких формуються вторинні чинники ураження населення, в результаті руйнування атомних і гідроелектричних станцій, складів і сховищ радіоактивних і токсичних речовин, вибухівки, транспортних та інженерних комунікацій тощо.

Надзвичайні ситуації військового характеру, як правило, зачіпають великі маси населення на великих територіях, і велика ймовірність появи великої кількості уражених, які потребують екстреної допомоги.

1.3. Нормативно-правове забезпечення у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій

Так, на сьогоднішньому етапі нормативно-правове забезпечення захисту населення в умовах НС формують закони України, укази Президента України, постанови Уряду тощо.

Зокрема, нормативно-правову базу України із забезпечення захисту населення в умовах НС складають:

- Конституція України від 28.06.1996 року;
- Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI [12];
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кодексу цивільного захисту» від 02.10.2012 № 5404-VI [27];
- Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 № 1645-III [28];
- Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» від 13.07.2000 № 1908-III [29];

– Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18.01.2001 № 2245-III [30];

– Закон України «Про перевезення небезпечних вантажів» від 06.04.2000 № 1644-III [31];

– Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII [32];

– Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 № 1550-III [33];

– Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27.02.1991 № 791а-XII [34].

Так, сучасна історія вітчизняного захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій бере свій початок від 1991 р., коли наша держава набула статусу самостійної, незалежної держави. У ст. 3 Конституції України закріплено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [14].

Кожен громадянин згідно Основного Закону України має право на «захист свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха, використання зброї та на вимогу гарантованого забезпечення реалізації цього права від органів виконавчої влади, керівників підприємств, організацій, установ незалежно від форм власності й підпорядкування. Держава як гарант цього права повинна створювати й розвивати єдину загальнодержавну систему цивільного захисту, до якої входить цивільний захист населення і територій від надзвичайних ситуацій» [14].

Вагомим кроком у розвитку системи захисту населення в умовах НС став ухвалення у 2000 р. Закону України «Про захист населення і територій від НС техногенного та природного характеру», який закріпив організаційні та правові основи захисту громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які знаходяться на території України, захисту об'єктів виробничого і

соціального призначення навколишнього середовища, від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

На законодавчому рівні закріплений статус Єдиної державної системи запобігання надзвичайним ситуаціям і реагування на них. На цьому майже закінчується перший етап процесу формування цивільного захисту України [24, с. 28].

Найбільш комплексні зміни у сфері цивільного захисту почали проходити з 2003 року після Указу Президента України «Про заходи щодо удосконалення системи державного управління у сфері пожежної безпеки, захисту населення та територій від наслідків надзвичайних ситуацій» [37] та ухвалення державної програми перетворення військ цивільної оборони України, органів і підрозділів державної пожежної охорони на оперативно-рятувальну службу цивільного захисту.

У 2004 р. був ухвалений Закон України «Про правові засади цивільного захисту», який закріпив правові та організаційні засади у сфері цивільного захисту населення і територій від НС техногенного, природного та військового характеру, повноваження органів виконавчої та інших органів управління, порядок формування і використання сил, їх комплектації, а також гарантії соціального і правового захисту працівників підрозділів цивільного захисту.

До ключових завдань цивільного захисту входили:

- розвиток вітчизняної економіки у напрямках, які усувають можливість появи надзвичайних ситуацій;
- збір та аналітична обробка опрацювання інформації про НС;
- прогноз та оцінювання соціально-економічних наслідків НС, прогнозування потреби в силах і засобах, потрібних з метою їх запобігання та ліквідації;
- нагляд і контроль у галузі цивільного захисту;
- розроблення і реалізація нормативно-правових актів, додержання норм і стандартів у сфері цивільного захисту;
- розробка і реалізація запобіжних заходів у сфері цивільного захисту;

– формування, збереження і раціональне використання матеріальних ресурсів, потрібних з метою запобігання НС;

– розробка та впровадження науково-технічних програм, направлених на запобігання НС;

– оперативне інформування населення про появу або загрозу появи НС, своєчасне та достовірне інформування про обстановку, яка має місце, і вжиті заходи для запобігання НС;

– організація захисту населення і територій від НС, надання швидкої допомоги потерпілим;

– здійснення невідкладних робіт із ліквідації наслідків НС та організація життєзабезпечення постраждалого населення;

– забезпечення готовності сил і засобів цивільного захисту з метою запобігання НС та ліквідації їх наслідків;

– надання із застосуванням засобів цивільного захисту оперативної допомоги населенню у випадку виникнення загрозливих ситуацій;

– навчання населення способів захисту у разі появи НС та організація тренувань;

– міжнародне співробітництво у галузі цивільного захисту [24, с. 30].

Законом була сформована Єдина державна система цивільного захисту населення територій, до складу якої входять центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування і створювані підсистеми

єдиної системи цивільного захисту. Саме їх уповноважено на здійснення державної політики у сфері цивільного захисту. Загальне управління єдиною

системою цивільного захисту покладено на Уряд України. Очільником служби цивільного захисту України визначено Прем'єр-міністра. Керівництво

діяльністю Єдиної державної системи цивільного захисту покладено на спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань

цивільного захисту, яким визначено було Міністерство надзвичайних ситуацій України [24, с. 30].

Склад сил цивільного захисту вміщував:

– оперативно-рятувальну службу цивільного захисту;
спеціальні (воєнізовані) і спеціалізовані аварійно-рятувальні формування та їх підрозділи;

– аварійно-відновлювані формування, спеціальні служби центральних та інших органів виконавчої влади;

– спеціальні (воєнізовані) і спеціалізовані формування особливого періоду;

– авіаційні та піротехнічні підрозділи та інші.

Третій етап розвитку системи цивільного захисту в Україні почався у 2008 р., коли рішенням РНБО України стан системи цивільного захисту був оголошений неадекватним нинішнім реаліям, а діяльність органів державної влади у вказаній сфері недостатньою. В той же час, знадобилося ще 5 років,

аби на законодавчому рівні сформувалося оновлена система цивільного захисту, хоча впродовж цього часу були спроби наведення порядку у сфері управління цивільним захистом, зокрема, з упорядкування функцій і повноважень органів управління територіальних підсистем Єдиної державної системи цивільного захисту та зростання рівня захищеності населення і територій від НС техногенного та природного характеру. Було ухвалено ряд

державних програм з-поміж яких: «Загальнодержавна цільова програма розвитку цивільного захисту на 2009 – 2013 роки»; «Державна цільова соціальна програма забезпечення пожежної безпеки на 2012 – 2015 роки» [24, с. 31].

На жаль, значна частина заходів із цих програм через неналежне (недостатнє) фінансування залишилися невиконаними, і як результат значних змін, які б наблизили систему цивільного захисту України до схожих систем європейських держав, не відбулося.

2 жовтня 2012 р. Парламент України ухвалив Кодекс цивільного захисту України, який забезпечить належне функціонування всієї системи цивільного захисту в Україні, усуває недоліки та дублювання законодавства, відокремлює

повноваження і функції центральних і місцевих органів виконавчої влади, суб'єктів господарювання [12].

Кодекс цивільного захисту України вступив у дію з 1 липня 2013 р. в результаті чого втратили чинність сім законів України: «Про правові засади цивільного захисту», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», «Про пожежну безпеку», «Про аварійно-рятувальні служби», «Про війська Цивільної оборони України», «Про Цивільну оборону», «Про загальну структуру і чисельність військ Цивільної оборони».

Ухвалення Кодексу цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI забезпечило ряд наступних переваг [12]:

- кодифікація законодавства, яке регламентовано надзвичайні ситуації;
- уніфікація поняттєвої бази законодавчих актів стосовно цивільного захисту;
- усунення дублюючих управлінських функцій органів публічної влади щодо нормативно-правового забезпечення стосовно державного управління НС, зокрема, їх профілактики.

Правові норми у зазначеній сфері до ухвалення Кодексу регулювали близько десяти законів України, при цьому частина з них втратила актуальність та потребувала скасування. До того ж, певні закони, зокрема, Закон України «Про Цивільну оборону України» та Закон України «Про правові засади цивільного захисту» дублювали одне одного щодо термінології.

Тож, метою ухвалення Кодексу цивільного захисту було усунення суперечностей та дублювання законодавства, відокремлення повноважень і функцій центральних і місцевих органів виконавчої влади, суб'єктів господарювання, а також формування в одному законодавчому документі основ державної політики з питань цивільного захисту.

Особливо важливими нормативно-правовими документами щодо захисту населення в умовах НС воєнного характеру є Закон України «Про

об'єкти підвищеної небезпеки», який окреслює організаційно-правові, соціально-економічні аспекти діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, які мають місце в процесі воєнних дій. Цей закон направлений на захист життя і здоров'я людей та природного навколишнього середовища від шкідливого впливу аварій на критичних об'єктах [30].

Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» окреслює ключові заходи захисту населення від інфекційних хвороб, що є особливо актуальним в ході збройного конфлікту [28]. Ми вже стали свідками того, як мирне населення, яке опинилося сьогодні в окупованих українських містах вимушено жити в тотальних умовах антисанітарії та нестачі чистої питної води. А все це загрожує спалаху інфекційних хвороб.

Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» є важливим з точки зору організаційно-правових, соціально-економічних аспектів діяльності у зоні надзвичайно екологічної ситуації. Наразі окремі території внаслідок масштабного військового вторгнення стають зонами надзвичайної екологічної ситуації, де місцеве населення потребує негайної допомоги держави [29].

Закони України «Про правовий режим воєнного стану» та «Про правовий режим надзвичайного стану» визначають зміст правового режиму воєнного та надзвичайного стану, порядок його введення та скасування, правові основи роботи органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевої влади, підприємств та організацій в цих умовах, особливості додержання прав і свобод людини і громадянина в цей особливий період [32; 33].

Також, розпорядженням КМУ від 25 січня 2017 р. № 61-р прийнято Стратегію реформування системи Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – Стратегія), де закріплено, що діюча система Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) не дає можливості в повній мірі здійснювати покладені на неї завдання з реалізації державної політики у сфері цивільного захисту, забезпечення належного рівня безпеки

життєдіяльності населення, його захисту від НС [41]. Стратегією передбачено в результаті децентралізації влади делегування відповідних повноважень стосовно організації та забезпечення пожежогасіння та реагування на НС від державних органів до органів місцевого самоврядування. В той же час, метою Стратегії є зростання спроможності ДСНС стосовно забезпечення реалізації у співпраці з іншими елементами сектору безпеки і оборони завдань з протидії загрозам національній безпеці.

Вважаємо, що першочергово повинна бути вдосконалена структура, функції та завдання Єдиної державної системи цивільного захисту України шляхом, в першу чергу, оптимізації її системи управління.

Визначимо наступні стратегічні завдання, що заплановано реалізувати, а саме [41]:

- оптимізація організаційної структури ДСНС на всіх рівнях, удосконалення Єдиної державної системи цивільного захисту у розрізі реформування системи ДСНС, місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні;

- виокремлення повноважень у сфері цивільного з метою уникнення їх дублювання на регіональному і місцевому рівнях між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування;

- уточнення зон відповідальності стосовно реагування на НС державних пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС на певній території, посилення їх можливостей стосовно реагування на можливі НС;

- технічне переоснащення сучасною технікою, аварійно-рятувальними засобами та спеціальним обладнанням сил цивільного захисту,

- удосконалення механізму взаємодії з іншими структурами забезпечення національної безпеки через подальший розвиток державного центру формування в надзвичайних ситуаціях ДСНС, утворення відповідних регіональних центрів та налагодження їх співпраці з Головним ситуаційним центром України та іншими ситуаційними центрами складових сектору безпеки і оборони [41].

Вказані завдання заплановано в аспекті проведення загальнодержавної адміністративної реформи, яка передбачає вдосконалення державного загалом та надання відповідної частини повноважень, функцій та завдань місцевим органам виконавчої влади. Цілком зрозуміло, що такі кроки зі сторони керівництва держави внесуть вагомі корективи до стратегічного управління державою на всіх рівнях, включно й до механізму управління персоналом органів державної влади.

Але потрібно відзначити, що в рамках діючого нормативно-правового механізму державного управління ризиками НС відсутні детальні затвержені інструкції стосовно реалізації положень законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів стосовно попередження таких ризиків, а також відсутній ефективний механізм стосовно контролю профілактики появи НС. У даному контексті потрібно відмітити, що на сьогodнішньому етапі немає чіткого розмежування повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування стосовно реалізації такого контролю.

Відповідно, в сьогodнішніх умовах в Україні нормативно-правовий механізм у галузі цивільного захисту, зокрема, щодо ризиків появи та розвитку НС, вимагає вдосконалення за такими напрямками:

- державна політика у сфері цивільного захисту по забезпеченню функціонування державної системи з профілактики і реагування у випадку виникнення та розвитку НС;

- забезпечення безпеки громадськості та довкілля, профілактика виникнення та розвитку НС;

- зростання рівня стійкості функціонування економічних об'єктів у випадках НС;

- забезпечення профілактики НС та ліквідація їх наслідків з матеріально-технічної й фінансової точки зору;

- забезпечення державного нагляду і контролю за впровадженням заходів стосовно підтримки безпеки громадськості від випадків НС [44, с. 93].

Загалом, у нинішніх умовах в Україні функціонує доволі розвинений нормативно-правовий механізм забезпечення цивільного захисту, який стосується багатьох аспектів розв'язання важливих у цьому контексті питань.

Проте сьогодні проблемою залишається значна розгалуженість норм, визначених у законодавчих і підзаконних нормативних актах у сфері усунення ризиків появи надзвичайних ситуацій. До того ж, нормативно-правовий механізм цивільного захисту від ризиків виникнення НС не відповідає світовим стандартам [44, с. 90].

Таким чином, в рамках діючого нормативно-правового механізму захисту населення в ході НС відсутні чіткі затверджені інструкції стосовно впровадження вимог законодавчих і підзаконних нормативно-правових документів щодо попередження цих ризиків, а також відсутній ефективний механізм стосовно контролю профілактики настання надзвичайних ситуацій.

Тож, вважаємо необхідно прийняти документ на рівні закону, який би окреслив порядок захисту населення в разі настання надзвичайних ситуацій, особливо воєнного характеру, особливості взаємодії військових адміністрацій з органами місцевого самоврядування та власне, населенням.

Висновки до першого розділу

Під надзвичайними ситуаціями найчастіше розуміють обстановку, що виникла на певній території та склалася у результаті небезпечного природного, техногенного або соціально-політичного явища і характеризуються ускладненням життя суспільства на певний час, створює загрозу життєво важливим інтересам особистості та держави в цілому і може тягнути за собою суттєві зміни у житті в суспільстві, зміну державного устрою, конституційного устрою, форми правління, велику кількість людських жертв, шкоду оточуючому природному середовищу, і для ліквідації якої необхідне застосування особливих заходів правового, економічного, організаційного характеру.

Встановлено, що НС воєнного характеру, пов'язані з наслідками використання зброї масового знищення чи традиційних засобів ураження, в ході яких з'являються вторинні чинники ураження населення через руйнування атомних та гідроелектричних станцій, складів і сховищ радіоактивних й токсичних речовин, вибухових, отруйних речовин, токсичних відходів тощо.

Надзвичайні ситуації військового характеру, як правило, зачіпають великі маси населення на великих територіях, і велика ймовірність появи великої кількості уражених, які потребують екстреної допомоги.

До суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері захисту населення від НС належать: РНБО України, Уряд України, ДСНС України, обласні та районні державні адміністрації.

Нормативно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у галузі захисту населення від НС закріплено на державному рівні такими законодавчими документами:

- Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кодексу цивільного захисту» від 02.10.2012 № 5404-VI;
- Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 № 1645-III;
- Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» від 13.07.2000 № 1908-III;
- Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18.01.2001 № 2245-III;
- Закон України «Про перевезення небезпечних вантажів» від 06.04.2000 № 1644-III;
- Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII;

– Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 № 1550-III;

– Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27.02.1991 № 791а-XII.

В цілому, роль нормативно-правового механізму захисту від НС та усунення їх наслідків є важливою зважаючи на те, що він дозволяє:

– організувати розподіл збору й обробки інформації з різних рівнів державного управління НС;

– оптимізувати процес побудови системи підтримки прийняття рішень і співвіднесення її з системою відповідальності за недодержання законодавчо визначених норм;

– раціоналізувати взаємозв'язок експертної оцінки з діями посадовців у сфері цивільного захисту;

– встановити межі свободи стосовно ухвалення посадовою особою рішень у сфері цивільного захисту;

– здійснити упорядкування часового навантаження, необхідного для реалізації державно-управлінських функцій стосовно цивільного захисту.

Але поряд з цим, в рамках діючого нормативно-правового механізму нейтралізації ризиків НС відсутні чіткі затверджені інструкції щодо попередження таких ризиків, а також відсутній ефективний механізм стосовно контролю профілактики настання надзвичайних ситуацій.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЩОДО РЕАГУВАННЯ
НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ2.1. Механізм оповіщення населення про загрозу виникнення
надзвичайної ситуації

Однією із ключових умов забезпечення належного рівня безпеки населення у воєнний період є організація, створення та функціонування ефективною системи оповіщення населення та органів управління про загрозу та виникнення НС. Вона починається зі своєчасного оповіщення та інформування про виникнення чи загрозу виникнення будь-якої небезпеки.

Мета створення системи оповіщення – забезпечення своєчасного інформування про небезпеки, які з'являються в ході воєнних дій чи в результаті таких дій, а також загрози виникнення НС до населення, органів управління, підприємств.

Кодексом цивільного захисту України окреслено питання проведення моніторингу та інформування про загрозу чи появу НС. Сьогодні моніторинг НС в Україні здійснюється на рівні регіональних, галузевих чи інших самостійних систем, які не входять у єдиний інформаційно-аналітичний комплекс.

У ст. 30 Кодексу цивільного захисту України прописано, що оповіщення проводиться загальнодержавною, територіальними та місцевими автоматизованими системами централізованого оповіщення, спеціальними, локальними та об'єктовими системами оповіщення про загрозу чи появу НС (Додаток А).

Здійснення інформування в Україні проводиться: автоматизованою системою централізованого оповіщення «Сигнал-Україна» (далі – «Сигнал – У»). «Сигнал – У» – це програмно-технічний комплекс, який використовується

для інформування чергових служб центральних та місцевих органів виконавчої влади, територіальних органів ДСНС.

Треба сказати, що діюча в Україні система інформування населення про загрози НС була створена ще за радянських часів. Тож, технічне оснащення оповіщення, яке застосовується в діючих системах централізованого оповіщення, вичерпало свій ресурс придатності, фізично і морально вже є застарілим і давно знятим із виробництва. Внаслідок надмірних термінів використання зростає кількість технічних поломок та пошкоджень. Мережа оповіщення через проводове радіомовлення майже скрізь знищена. Кількість радіоточок проводового мовлення щороку невинно зменшується. До системи оповіщення на офіційному рівні не залучено операторів телерадіокомпаній, Інтернет-провайдерів, мобільних операторів. Такий стан не давав змогу своєчасно інформувати населення про виникнення НС воєнного, техногенного та природного характеру [42, с. 35].

Стратегічним напрямом розвитку цивільного захисту від 2012 року, є створення в Україні Системи екстренної допомоги населенню за єдиним за єдиним телефонним номером 112 з безкоштовним з'єднанням з будь-якої точки держави та будь-якого доступного телефону. Основною метою її створення є забезпечення додержання конституційних прав громадян на особисту безпеку, охорону здоров'я та майна у відповідності до європейських стандартів, надання державної послуги європейського рівня.

Але внаслідок досить складного організаційно-управлінського і технічного механізму впровадження вказаного проекту, нестачу бюджетних ресурсів, повноцінне та ефективне функціонування Системи 112 і до тепер забезпечити так і не вдалося.

Першочерговим завданням розвитку системи цивільного захисту України є модернізація системи централізованого оповіщення населення в умовах виникнення НС, що здатна довести сигнали і повідомлення у найкоротші строки та збільшити чисельність населення, яке одержати сигнали чи повідомлення у будь-який час та значно зменшить обсяги витрат коштів на

експлуатаційно-технічне обслуговування сучасної апаратури оповіщення [42, с. 14].

Діюча територіальна система централізованого оповіщення (далі – ТАСЦО) працює в аналоговому режимі та не має можливості розвитку з впровадженням сучасних технологій. Наприклад не можливо підключення до діючої системи оповіщення комп'ютера, електронних сирен, використання програмного забезпечення для стійкості та постійного контролю за всім комплексом обладнання та зв'язку.

Для вирішення питань перспективного розвитку ТАСЦО необхідно:

- впровадження пілотного проекту щодо реконструкції територіальної (регіональної) системи оповіщення з поступовим зняттям з експлуатації застарілої апаратури оповіщення та електричних сирен;

- застосування ініціатив щодо врегулювання законодавчих питань при застосуванні систем оповіщення та зв'язку (це розміщення автоматизованих робочих місць в Центрах безпеки, використання мережі операторів телекомунікацій та ін.);

- впровадження сучасних технологій при оповіщенні державних посадових осіб та служб ЦЗ;

- побудова місцевих систем оповіщення в територіальних об'єднаних громадах.

Враховуючи ситуацію на Сході України та великої кількості техногенного навантаження необхідно:

- забезпечити надійне оповіщення населення про загрозу виникнення надзвичайних ситуацій шляхом передавання сигнальних, голосових, текстових та відео повідомлень в автоматизованому режимі з регіонального та місцевих пультів керування;

- забезпечити працездатність ТАСЦО при відсутності зовнішніх джерел живлення та при втраті основного засобу зв'язку буде забезпечуватися додатковими стійкими засобами зв'язку;

– забезпечити оперативне оповіщення відповідальних осіб державних та місцевих органів влади для оперативного реагування на загрозу виникнення надзвичайної ситуації;

– забезпечити інтеграцію з державною системою оповіщення Сигнал-У-Н (новою);

– забезпечити повний автоматизований та автоматичний контроль працездатності складових частин системи оповіщення;

– забезпечити сигналізацію при несанкціонованому доступу до обладнання системи оповіщення [21].

Мета удосконалення ТАСЦО досягається за рахунок використання сучасних апаратно-програмних засобів оповіщення та телекомунікацій, ГІС-технологій які дозволяють виконувати процеси управління та спостереження за технічним станом складових частин системи з фіксацією подій та оповіщення у автоматичному режимі.

Територіальна автоматизована система централізованого оповіщення складається з двох рівнів керування:

1-й рівень – це внутрішньо обласна автоматизована система централізованого оповіщення, так званий «Сигнал-ВО-Н»

2-й рівень – це місцеві автоматизовані системи оповіщення територіальних громад області, так звана МАСО [21].

Для управління ТАСЦО використовуються наступні канали:

На рівні внутрішньо обласної автоматизованої системи централізованого оповіщення (Сигнал-ВО-Н):

– корпоративна мережа інформаційного обміну між пультами Сигнал-ВО-Н, радіокомунікаційними станціями та кодерами загальнодержавних ФМ станцій організована на основі цифрових виділених каналів зв'язку ПАТ «УКРТЕЛЕКОМ»;

– каналами керування кінцевими пристроями оповіщення КПО-В, КПО-З, КПО-ТВ, КПО-ФМ є виділений УКХ-радіозв'язок радіомережі Сигнал-ВО-Н та RDS загальнодержавних ФМ-станцій;

– каналами передачі відеоконтенту оповіщення до кабельних та ефірних загальнодержавних каналів є канали організовані на основі цифрових виділених каналів зв'язку ПАТ «УКРТЕЛЕКОМ» та інтернет;

– каналами зв'язку мобільного пульта управління з міським та позаміським пультом є канали супутникового зв'язку чи каналу GPRS мобільного зв'язку [21].

На рівні місцевої автоматизованої системи оповіщення територіальних громад областей (МАСО):

– каналами керування ПУ МАСО кінцевими пристроями оповіщення КПО-В, КПО-З, КПО-ВЕ, КПО-ФМ (місцевих ФМ-станцій) є виділений УКХ-радіозв'язок радіомережі Сигнал-ВО-Н та місцева дротова чи/та бездротова (Wi-Fi) мережа Ethernet що організована на власних чи на основі цифрових виділених каналів зв'язку ПАТ «УКРТЕЛЕКОМ» або іншого провайдера та Інтернет;

– по місцевій мережі Ethernet також організовується канал передачі відеоконтенту оповіщення від ПУ МАСО до міських відеоекранів чи медіа фасадів [21].

Оповіщення починається з передачі заздалегідь встановлених і гранично зрозумілих населенню сигналів оповіщення (звук сирени, гудки). Після цього необхідно довести інформацію про небезпеку і порядок поведінки в умовах, щоб уникнути ураження людей від шкідливих вражаючих факторів при тій чи іншій НС.

Позитивними наслідками інформування населення про небезпеку у воєнний час є надання можливості населенню підготуватися до можливих сценаріїв розвитку несприятливих подій, наприклад, до евакуації зі свого міста чи взагалі країни. Для цього люди мають знати, які речі обов'язково потрібно взяти із собою. Або наприклад, як потрібно буде діяти, якщо станеться якась непередбачувана аварія на критично важливому об'єкті, на кшталт, атомної електростанції, хімічного заводу тощо. Тож, таке інформування є дуже важливим, адже дозволить врятувати життя багатьох людей.

Але поряд із ним, є і негативні наслідки від такого інформування, як-от спричинення масової паніки серед населення, стрімке поширення неправдивої інформації, можливість маніпулювання свідомістю людей.

Та все ж таки, таке інформування є дуже важливим на шляху подолання негативних наслідків від настання надзвичайних ситуацій воєнного характеру.

Отже, керівники органів влади всіх рівнів та організації повинні інформувати населення через ЗМІ та іншими каналами зв'язку про введення на конкретній території відповідних режимів функціонування органів управління та сил єдиної системи, а також заходи стосовно забезпечення безпеки населення.

Оповіщення населення включає в себе своєчасне попередження його про небезпеку, що насувається, що склалася обстановка та інформування про порядок поведінки в цих умовах.

Планування заходів проводиться для забезпечення організованості та цілеспрямованості у підготовці та запровадженні заходів стосовно захисту населення та територій, зростання стійкості роботи міського господарства та організацій у НС, а також при ліквідації їх наслідків у зонах ураження.

Планування заходів по запобіганню та ліквідації НС спрямоване на максимально можливе зниження ризику їх появи, на збереження здоров'я людей, зменшення масштабів збитків оточуючому природному середовищу та матеріальних втрат у випадку їх появи.

Алгоритм роботи системи оповіщення населення:

1. Включаються сирени, встановлені на житлових та адміністративних будівлях. Цей сигнал означає «Увага всім!».

2. Після цього за гучномовцями та радіоточками, встановленими на вулицях, у житлових будинках та на об'єктах міста, громадянам повідомляється про те, що потрібно робити в ситуації, що склалася або звучить сирена при повітряній тривозі.

3. На ділянках міста, де ще не встановлені стаціонарні гучномовці та радіоточки, задіяні автомобілі, обладнані системами гучномовного зв'язку.

4. Після сигналу «Увага всім!» інформація про подальші дії в умовах НС також транслюватиметься представниками ДСНС каналом телебачення.

5. Інформація про сповіщення транслюватиметься і на телевізійних панелях, встановлених у місцях масового перебування людей, та на інформаційних телеекранах транспортних засобів.

6. Громадян інформуватимуть про небезпеку з мобільного зв'язку – за допомогою СМС чи повідомлень у месенджерах, приміром у Телеграм, Фейсбук, Вайбер.

З урахуванням вищевикладеного, слід зазначити, що у сучасних умовах розвитку технологій, ефективним шляхом покращення функціонування системи моніторингу та оповіщення про загрозу або виникнення НС є впровадження застосування систем, що базуються на передових геоінформаційних технологіях, а також сучасних пристроїв обробки та передавання інформації, що використовує в побуті більша частина населення.

Для вдосконалення діючої системи оповіщення та розширення її можливостей потрібне залучення найсучасніших технологій телекомунікацій та ІТ-технологій. Інформаційно-телекомунікаційні технології сьогодні мають важливе значення для підвищення ефективності реагування на надзвичайні ситуації. Підтримка ухвалення рішень та ефективне управління неможливі без своєчасного попередження й інформування населення та відповідних спеціальних державних установ про надзвичайну ситуацію, розроблення інструкцій і планування дій, які потрібно виконати, аби уникнути мінімізувати негативні результати від надзвичайних ситуацій.

На сьогодні існуючі технічні засоби та системи оповіщення в Україні, зокрема, дистанційно керовані сирени, радіо і радіотрансляційні мережі, телебачення не здатні гарантувати позитивний результат у разі оперативного оповіщення про НС. Вони або не достатньо інформативні, або важкодоступні в ході НС, що спричинено перебоями у промисловому енергозабезпеченні, виходом з ладу кабельних (оптоволоконні і провідові) ліній зв'язку

Вищевказані засоби і системи не призначені для персонального оповіщення окремих територій.

В цілому, побудова сучасної автоматизованої системи централізованого оповіщення надасть можливість:

- забезпечити вчасне інформування про загрозу чи появу НС (50 % населення – у строк не більш ніж 3 хв.) та 97 % населення – у строк не більше ніж 5 хвилин. Вказані критерії відповідають Європейському стандарту ETSI 102182;

- залучити операторів телекомунікацій, Інтернет-провайдерів, до оповіщення населення;

- провести інтеграцію автоматизованих систем раннього виявлення НС та оповіщення до територіальних систем централізованого оповіщення.

2.2. Організація робіт з реагування на надзвичайні ситуації

Важливо зауважити, що координацію роботи органів виконавчої влади у сфері ЦЗ у рамках своїх повноважень проводять Рада національної безпеки і оборони України та Кабінет Міністрів України. З метою координації роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, пов'язаної із захистом населення і територій, запобіганням і реагуванням на НС:

- 1) Кабінетом Міністрів України формується *Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (ТЕБ та НС)*;

- 2) Радою міністрів АРК (тимчасово окупована територія), обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями формуються *регіональні комісії з питань ТЕБ та НС*;

- 3) районними державними адміністраціями, виконавчими органами міських рад, районними у містах та селищними радами формуються *місцеві комісії з питань ТЕБ та НС*;

4) керівництвом підприємств, установ та організацій формуються комісії з питань надзвичайних ситуацій.

З метою координації робіт по ліквідації відповідної НС та її наслідків на загальнодержавному, регіональному, місцевому та об'єктовому рівнях формуються спеціальні комісії з ліквідації НС.

Центральним органом виконавчої влади з питань цивільного захисту населення і територій, запобігання і реагування на НС є Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України). Ця Служба включена до

системи органів виконавчої влади і забезпечує здійснення державної політики

у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації НС, гасіння пожеж, діяльності аварійно-рятувальних служб. ДСНС України виконує також державний нагляд за

додержанням та виконанням вимог законодавства щодо пожежної та техногенної безпеки.

Готовність держави реагувати на надзвичайні ситуації в умовах воєнного часу – це стратегія, яка формує передумови для активного захисту.

Досвід реалізації завдань з реагування силами цивільного захисту нашої держави доводиться одержувати вже в ході повномасштабної війни, а дії

ДСНС у межах компетенції сприяють розв'язанню питань захисту цивільного населення, зростанню стійкості функціонування інфраструктури, зокрема через забезпечення співпраці із збройними та правоохоронними силами, місцевими органами влади.

Це дає можливість забезпечити конкретні умови життєдіяльності

населення. Разом з тим, потрібно як уточнювати існуючі, так і розробляти нові форми реагування на наслідки війни на основі даних моніторингу та прогнозування. Важливо продовжувати реформування Оперативно-

рятувальної служби цивільного захисту, що діє в системі ДСНС і складає

основу сил цивільного захисту, для набуття нею нової якості для адекватного і гнучкого реагування. Необхідно додати, що набуття силами цивільного захисту належних спроможностей неможливе без залучення резервів

цивільного захисту, що досягається за рахунок визначення обсягів їх залучення та підготовки. В умовах обмеженого ресурсного забезпечення значного ефекту можна досягти і за рахунок оперативного управління наявними ресурсами. Для цього потрібно навчитись детально визначати пріоритети у розв'язанні питань цивільного захисту та планувати потрібні заходи на випадок надзвичайних ситуацій для різних адміністративних територій та об'єктів [20, с. 108].

Організація робіт з реагування на надзвичайні ситуації передбачає повноваження усіх державних, муніципальних установ, суб'єктів господарювання, які функціонують у державі. Враховуючи, що система в країні організована відповідно до адміністративного поділу, територіальний принцип є одним з головних принципів організації та функціонування єдиної державної системи цивільного захисту. Це свідчить про те, що органи місцевої влади, в першу чергу, мають передбачати як організувати захист громадян в рамках адміністративної території в разі надзвичайної ситуації.

Суб'єкти забезпечення реагування на надзвичайні ситуації несуть відповідальність перед громадськістю, коли йдеться про допомогу в надзвичайних ситуаціях. І навпаки, громадськість виступає одним з найбільших ресурсів під час загрози та появи надзвичайної ситуації, тому має бути долучена до роботи з мінімізації її наслідків. Позиція деяких громадян, а не лише керівництва органів влади, важлива в умовах надзвичайної ситуації.

Кожен житель країни має знати про існування та наслідки різних загроз для безпечної життєдіяльності, і в рамках своїх можливостей вживати заходів, направлених на уникнення небезпек, які можуть вплинути на його сім'ю та на територіальну громаду, в якій він живе. Помилково вважати, що можливості однієї людини в суспільстві доволі малі для того, аби щось зробити, проте коли справа доходить до незначних подій, результати можуть бути достатніми.

Надзвичайні ситуації з'являються доволі швидко, тому територіальні громади мають бути готовими до миттєвого протистояння загрозам. Реальність управління надзвичайними ситуаціями в умовах повномасштабної війни є

такою, що чим більше випадків появи надзвичайних ситуацій, тим менше ймовірність того, що органи влади зможуть забезпечити необхідне реагування [20, с. 108].

Режим НС встановлюється органом виконавчої влади у разі виникнення та в ході ліквідації наслідків НС.

У режимі НС органи управління здійснюють:

- інформування та збір керівного складу через стаціонарний та мобільний телефонний зв'язок, організацію чергування відповідальних осіб;

- працівники інформуються про виникнення НС, способи і методи захисту від дії чинників ураження;

- здійснюються заходи стосовно оперативного захисту населення на території відповідної громади (згідно характеру НС проводяться заходи радіаційного, хімічного захисту з використанням ЗІЗ, медичний захист, укриття в захисних спорудах, евакуаційні заходи);

- перехід органів управління підприємств, установ та організацій на цілодобовий режим роботи;

- окреслення комісією з питань НС межі території, на якій відбулася НС;

- керівником робіт з ліквідації наслідків НС організуються заходи по

лі локалізації чи ліквідації;

- штабом з ліквідації наслідків НС проводиться оцінка обстановки та здійснюються заходи, потрібні для надання невідкладної допомоги постраждалим;

- приведення за потреби, у повну готовність формувань цивільного захисту з метою здійснення аварійно-відновлювальних робіт на постраждалих об'єктах;

- забезпечення заходів та дій сил, які приймають участь у ліквідації наслідків НС, першочергового життєзабезпечення постраждалих;

- виконується постійний контроль за розвитком НС на аварійних об'єктах і прилеглих до них територіях;

– уточнюються завдання і порядок співпраці органів управління військових адміністрацій, підприємств, установ, організацій з аварійно-рятувальними службами та підрозділами, які залучаються до ліквідації наслідків НС;

– створюються ефективні умови для відновлення діяльності постраждалих об'єктів, функціонування житлово-комунального господарства, мереж світла, води, газу;

– встановлюються масштаби шкоди, завданої об'єктам від наслідків НС;

– організовується надання необхідної допомоги постраждалим через НС;

– вивчаються обставини, які мали місце, та готується інформація за підпорядкуванням про проведені заходи по реагуванню на НС та причини її появи;

– оперативно доповідають органам місцевого рівня з питань цивільного захисту про розвиток НС, заходи, які виконуються і що пов'язані з реагуванням на НС, інформують населення.

У режимі надзвичайного стану запроваджуються заходи, визначені Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану». Управління

заходами та діями сил цивільного захисту в режимах підвищеної готовності та

НС виконується в пункті управління, який може бути обладнаний у захисній споруді (протирадіаційне укриття ПРУ).

В режимі підвищеної готовності: До 0⁰⁰ 0.30 приводяться в готовність органи управління:

– інформується та збирається на пункт управління комісія з питань НС та з питань евакуації, які одержують робочі документи та займають свої робочі місця;

– перевіряється зв'язок по гілці управління з міською комісією з питань ТЕБ та НС та управлінням з питань НС, мобілізаційно-оборонної роботи та

діяльності правоохоронних органів міської ради, по гілці співпраці – з підприємствами, установами та організаціями, які залучаються до заходів з ліквідації наслідків НС;

– організовується цілодобове чергування відповідальних осіб з питань

НС.

До «Ч» + 1.30 уточнюються:

– порядок управління та співпраці під час виникнення НС;

– порядок захисту населення від наслідків НС;

– розрахунки готовності та оснащення сил цивільного захисту, що залучаються до реагування на НС;

– обсяги та порядок забезпечення дій сил цивільного захисту при здійсненні заходів із запобігання, реагування на НС та ліквідацію їх наслідків;

– порядок приведення у готовність евакуаційних органів та проведення евакуації.

В режимі НС:

До «Ч» + 0.30 здійснюється оповіщення та збір керівного складу,

безперервне інформування працюючого персоналу та населення стосовно їх

дій, визначення порядку співпраці з міською комісією з питань ТЕБ та НС та

управлінням з питань НС, мобілізаційно-оборонної роботи та діяльності

правоохоронних, підприємствами, установами та організаціями на відповідній

адміністративній території, які залучаються до заходів з ліквідації наслідків

НС;

– запроваджується в дію «План реагування на НС», уточнюється обстановка та ухвалюється рішення;

– здійснюються заходи по захисту населення. При виникненні НС

об'єктового рівня пряме керівництво проведенням аварійно-рятувальних та

інших невідкладних робіт проводиться керівником робіт з ліквідації наслідків

НС через штаб з ліквідації наслідків НС.

Зв'язок організується:

– телефонами міської АТС – з міською комісією з питань ТЕБ та НС та

управлінням з питань надзвичайних ситуацій, мобілізаційно-оборонної роботи

та діяльності правоохоронних органів, підприємствами, установами та

організаціями, які залучаються до заходів з ліквідації наслідків НС;

– телефонами міської АТС та засобами мобільного зв'язку – з керівним складом та фахівцями навчального закладу. Оповіщення про загрозу та виникнення НС здійснювати:

– осіб керівного складу, фахівців відповідної установи, працівників у робочий та неробочий час – за допомогою міської АТС та засобами мобільного зв'язку.

Для здійснення заходів (робіт), пов'язаних з порятунком постраждалих, гасінням пожеж, проведенням спеціальної обробки, на основі рішення органів місцевої влади, залучаються сили цивільного захисту міського підпорядкування.

Якщо розглядати нинішню ситуацію в Україні, то до системи оповіщення у воєнний час залучені військово-цивільні адміністрації, які координують роботу військових, бійців територіальної оборони, працівників ДСНС, керівників підприємств, установ та організацій. Важливу роль також відіграють й оператори мобільного зв'язку, телевізійного, які приймають участь в безпосередньому інформуванні населення, надаючи можливість безкоштовно користуватися їхніми послугами, щоб люди, які не мають можливості у складний воєнний період сплатити за їхні послуги, завжди мали доступ до Інтернету, телебачення, мали зв'язок зі своїми рідними і були своєчасно проінформовані про можливі воєнні загрози та їх подальші дії у таких ситуаціях.

2.3. Основні заходи щодо забезпечення захисту населення в надзвичайних ситуаціях

Вирішення проблеми захисту населення і територій від НС є реалізація ефективної державної політики за допомогою чіткого визначення та розподілу функцій, повноважень і ресурсів між суб'єктами управління усіх рівнів з метою забезпечення комплексного підходу стосовно планування і впровадження ними заходів цивільного захисту.

Сьогодні ключовими заходами по забезпеченню захисту населення в НС в ході війни є:

- гасіння пожеж на цивільних об'єктах, воєнних об'єктах, підприємствах критичної інфраструктури, житлових будинках;

- розбирання уламків будівель, діставання звідти тіл загиблих людей, порятунок живих людей;

- надання першої медичної допомоги постраждалим;

- організація евакуаційних заходів, «зелених коридорів» для мирного населення;

- підвезення необхідної гуманітарної допомоги на території, постраждалі від воєнних дій та на тимчасові окуповані території.

Поряд з цим, важливо зазначити, що існуюча система реагування на НС на місцях економічно і функціонально неефективна, адже більша частина заходів фінансується за рахунок бюджетних коштів. В нинішніх соціально-економічних умовах це не дозволяє утримувати потрібну кількість державних пожежних та аварійно-рятувальних частин, проводити їх належне комплектування, матеріально-технічне забезпечення і оснащення, проводити оперативну управлінську діяльність. Враховуючи таку ситуацію, перед ДСНС

стоять першочергові завдання по методичній допомозі громадам в організації місцевої добровільної пожежної охорони, розробленні оптимальної чисельності, структури та функцій служб цивільного захисту, які мають бути створені в кожній ОТГ, організації навчання населення правилам поведінки при виникненні НС. Значущим аспектом у вказаному питанні є забезпечення подальшої оперативної співпраці підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту і місцевої пожежної охорони на території створених ОТГ [42, с. 14].

З метою оперативного реагування на НС, швидкого прибуття до місця події, що може мати місце у віддалених від розміщення підрозділів ДСНС України територіальних громадах, а також забезпечення і впровадження

системи заходів цивільного захисту населення громади пропонується створення Центрів безпеки громадян [42, с. 13].

Створення Центрів безпеки громадян це вже зовсім нова якість безпекових послуг, які надаються на рівні громади.

Виконує функції щодо гасіння пожеж, рятування людей та майна, проведення аварійно-рятувальних робіт, участі у проведенні аварійно-відновлювальних робіт, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та аварій, правоохоронні функції та функції щодо охорони здоров'я.

Центри безпеки громадян забезпечені пожежно-рятувальною технікою, відповідним спеціальним обладнанням, оргтехнікою, тощо.

В будівлі Центру безпеки громадян передбачено бокси для розміщення пожежно-рятувальної служби, служби швидкої медичної допомоги та/або національної поліції. Також, передбачено відповідні приміщення для забезпечення гідних умов несення служби відповідного підрозділу (учбовий клас, кімната відпочинку, кухня, санвузол, тощо). Склад варті пожежно-рятувального підрозділу складає 4 особи.

Особовий склад пожежно-рятувального підрозділу проходить відповідне навчання в навчально-методичних центрах ДСНС України та навчальних пунктах ДСНС України, за навчальною програмою з спеціальної підготовки працівників місцевої пожежної охорони та членів добровільної пожежної охорони.

Розміщення оперативних служб в одному місці дозволить швидко та ефективно вирішувати питання щодо захисту населення і територій громад та значно скоротить фінансові витрати на утримання відповідних служб.

Важливо відмітити, що в Україні сьогодні функціонує 36 Центрів безпеки, які поєднують у своїй структурі пожежну й екстрену медичну допомогу та поліцію в єдину модель безпекової комунікації.

Створені Центри безпеки громадян постійно залучаються до гасіння пожеж, надання допомоги населенню та комунальним службам ОТГ, а в зимову пору року до розчищення автомобільних шляхів [22].

Завдяки міжнародному співробітництву спрямованому саме на проведення заходів децентралізації влади в Україні, ЦБГ отримують значну технічну допомогу від іноземних партнерів. Також зауважимо, що завдяки даному співробітництву організовуються поїздки за кордон для співробітників ЦБГ, де вони мають змогу навчатись світовому досвіду будівництва системи безпеки населення в спроможних громадах.

Поряд із цим, окрім підрозділів місцевої пожежної охорони, при відповідних Центрах безпеки пропонується розміщення підрозділів Національної поліції, які забезпечуватимуть громадську безпеку і порядок, проводити заходи з протидії злочинності. А також підрозділів медичної служби, які надаватимуть першу медичну допомогу при виникненні загрозливих для життя, потерпілим від нещасних випадків або під час раптових хвороб, транспортування потерпілих до медичних закладів тощо.

Оптимізація витрат на утримання Центрів безпеки громадян можлива за рахунок надання підприємствам та населенню платних послуг, а також здійсненню робіт, які дотепер вимагали залучення сторонніх організацій та грошових витрат.

Сьогодні потрібно при мінімальних економічних витратах провести своєчасний захист населення через його укриття у захисних спорудах, забезпечення непрацюючого населення, яке мешкає в прогнозованій зоні хімічного забруднення ЗІЗ органів дихання, якісного здійснення аварійно-рятувальних робіт, підтримки безперебійного функціонування регіональної системи оповіщення населення про загрозу виникнення НС, проведення організаційних та спеціальних заходів по запобіганню НС, технічного переоснащення органів управління та сил цивільного захисту, нагромадження матеріально-технічних засобів в резервах області, міст та районів, що в умовах несприятливих ситуацій мінімізує економічні та фінансові збитки та людські втрати.

З метою досягнення визначеної мети потрібно реалізувати такі завдання:

- 1) з розмінування території області, для чого здійснити заходи з:

- залучення досвідчених саперних груп з інших країн;
- підвищення кваліфікації, навчання саперів ДСНС та ЗСУ;
- оснащення сучасним обладнанням і спеодягом підрозділів з розмінування;

- проведення роз'яснювальної роботи з населенням з питань поводження з вибухонебезпечними предметами

2) з розвитку єдиної системи цивільного захисту, для чого здійснити заходи із:

- розвитку систем оповіщення, зв'язку, інформації, управління за допомогою технічного переобладнання та реконструкції регіональної системи оповіщення населення про загрозу виникнення НС та подальшої підтримки її безперебійного функціонування та проведення експлуатаційно-технічного обслуговування;

- удосконалення системи реагування на НС через проведення закладки матеріально-технічних засобів в регіональний резерв для попередження, ліквідації НС та життєзабезпечення постраждалого населення у відповідності до затвердженої номенклатури;

- забезпечення наявності нормативної кількості матеріального резерву всіх рівнів (окрім державного);

- приведення наявних захисних споруд цивільного захисту у готовність до використання за призначенням;

- будівництво і оснащення необхідним обладнанням та інвентарем нових захисних споруд цивільного захисту для укриття непрацюючого населення у населених пунктах;

- забезпечення засобами захисту органів дихання непрацюючого населення, яке проживає в містах, віднесених до груп з цивільної оборони, в зоні можливого хімічного забруднення (в умовах воєнного стану) та в прогнозованій зоні хімічного забруднення (в умовах мирного стану).

3) з технічного переоснащення органів управління та сил цивільного захисту, для чого здійснити заходи із:

- технічного переоснащення підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту через закупівлю спеціальної пожежної техніки, водолазного спорядження та обладнання; піротехнічного обладнання; засобів захисту органів дихання особового складу;

- технічного переоснащення підрозділів медицини катастроф через придбання спеціальної техніки та обладнання;

- забезпечення нормативної чисельності пожежно-рятувальних підрозділів в населених пунктах області та їх технічне оснащення;

- організації рятування людей на водних об'єктах шляхом надання фінансової підтримки Комунальній спеціалізованій аварійно-рятувальній службі; оснащення мобільних оперативних груп для виконання водолазних робіт.

Реалізація зазначених заходів надасть змогу зменшити витрати на ліквідацію НС та їх наслідків, знизити обсяги середньорічних збитків населення від їх негативного впливу і витрати на компенсацію постраждалим, організувати додаткові умови для забезпечення нормальної життєдіяльності області. Це уявляється важливим ще й тому, що витрати на реалізацію таких заходів майже у 15 разів менше витрат на ліквідацію наслідків НС.

Одним із ключових способів захисту населення на сьогодні вважається своєчасна та оперативна евакуація людей із небезпечної зони.

Нинішні реалії, а саме досвід переміщення населення із зони бойових дій, свідчить про важливість спрощення організації евакуаційних заходів, застосування у цій процедурі пересувних транзитних пунктів, згадженої та ефективною координації усіх відомств, які залучаються до проведення таких заходів, а також залучення громадських та волонтерських організацій.

До того ж, не унормовано питання на офіційному рівні щодо евакуації населення у разі виникнення НС на арсеналах, складах озброєння ЗСУ її населення яких підлягає обов'язковій евакуації у випадку появи загрози воєнних конфліктів [42, с. 40].

Наразі перед Україною постала необхідність розроблення концептуальних документів щодо розвитку вітчизняної системи цивільного захисту із врахуванням сьогоденних загроз національній безпеці держави.

Пропонується наступний орієнтовний порядок дій по модернізації єдиної державної системи цивільного захисту:

- підготовка нової концепції цивільного захисту держави (заходів по захисту населення і територій);

- розроблення стратегії реформування державної системи цивільного захисту;

- розгляд та прийняття проєктів вищевказаних документів на засіданні РНБО України;

- розроблення плану реалізації стратегії реформування державної системи цивільного захисту;

- затвердження вищевказаних документів рішенням Уряду України;

- підготовка змін до законодавства та внесення їх на розгляд Парламенту України;

- розроблення загальнодержавної цільової програми розвитку єдиної державної системи цивільного захисту [42, с. 40].

Пропонуємо такі напрями вдосконалення функціонування механізмів державної політики у галузі цивільного захисту, а саме:

- правового механізму – внесенням змін та доповнень у Кодекс цивільного захисту України та інші нормативно-правові акти, які вимагають уточнення й переробки стосовно невизначеності системи управління єдиною державною системою цивільного захисту, перерозподілу функцій, завдань та повноважень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у питаннях цивільного захисту населення [26, с. 73];

- організаційного механізму – запровадженням інноваційного підходу до організації стратегічного управління персоналом, що охоплює своєчасне й ефективне реагування на потреби суспільства в безпечній життєдіяльності; уточненням зон відповідальності між суб'єктами цивільного захисту стосовно

реагування на НС; удосконаленням механізму співпраці з іншими структурами забезпечення національної безпеки через подальший розвиток державного центру управління в надзвичайних ситуаціях ДСНС, формування відповідних регіональних центрів та налагодження їх співпраці з Головним ситуаційним центром України та іншими ситуаційними центрами складових сектору безпеки і оборони;

- структурного механізму – оптимізацією організаційної структури ДСНС на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, удосконаленням системи управління єдиної державної системи цивільного захисту з урахуванням реформування системи ДСНС [26, с. 73].

Основна вимога до цих завдань – їх узгодження між собою на основі підпорядкованості загальній меті удосконалення.

На нашу думку, сьогодні прийшов час створити сучасний ситуаційний центр управління в кризових ситуаціях, максимально використовуючи можливості інформаційних технологій. Це дозволить проводити моніторинг, аналіз та прогнозування стану техногенної безпеки, запобігання та протидії надзвичайним ситуаціям на сучасному рівні.

Оскільки цивільний захист – це функція держави, то вважаємо за необхідне надати Центральному органу управління цивільним захистом спеціальний статус і підпорядкувати Віце-Прем'єр міністру або секретарю РНБО України.

Також необхідно успішно провести першочергові заходи, які дозволять допомогти всім нашим співгромадянам, які потрапили в біду, включаючи, як тих, що залишилися на тимчасово окупованих територіях в Донбасі, так і тих, хто тимчасово переселився в інші регіони України.

2.4. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях

Функціонування сучасної системи безпеки життєдіяльності населення в нашій державі вимагає підготовки населення до дій в умовах небезпек і

навчання їх способам захисту. Це підготовка проводиться у складі системи цивільного захисту.

Підготовку, організаційно-методичне забезпечення навчання населення проводять у відповідності до вимог окремих категорій.

Зокрема, навчання населення заходам безпеки та підготовка його до дій у випадку виникнення НС вважається профілактикою небезпек. Кінцевим результатом цього повинно стати значне зменшення обсягів людських і матеріальних втрат. Процес навчання, який проводиться в системі цивільного захисту повинен бути безперервним: починатися з дитинства і продовжуватися впродовж усього життя людини.

Навчання з питань безпеки життєдіяльності є загальним для усіх громадян і здійснюється, як за місцем роботи, так і місцем проживання.

Навчання населення здійснюють диференційовано, тому його умовно ділять на наступні категорії:

- працююче населення.
- населення, яке не зайняте у сфері виробництва та обслуговування,
- учні та студенти.

Організація і планування навчання населення до дій у разі виникнення НС здійснюється за програмами підготовки, затвердженими для кожної категорії населення.

Працююче населення. Відповідальність за навчання робітників і службовців об'єктів господарської діяльності цивільного захисту покладається на керівників цих об'єктів, які через свої структурні підрозділи ЦЗ організують, забезпечують своєчасне проведення навчальних заходів, керують і контролюють їх якість.

Підготовка здійснюється шляхом:

- проведення занять за місцем роботи та участь у навчаннях, тренуваннях та інших планових заходах із цивільного захисту;
- функціонального навчання у мережі навчально-методичних установ єдиної системи цивільного захисту;

– індивідуального вивчення способів захисту від небезпек.

На об'єкті планують, організують і проводять підготовку керівного складу, працівників, які входять до складу невоєнізованих формувань ЦЗ і працівників, які не увійшли до складу невоєнізованих формувань ЦЗ [5, с. 277].

Навчання керівного складу проводиться для їх підготовки до управління силами ЦЗ своїх об'єктів у випадку настання НС.

Навчання цієї категорії працівників охоплює функціональне навчання у мережі навчально-методичних установ єдиної системи цивільного захисту, а також навчання та практичну підготовку на своїх об'єктах.

Ключовими видами функціонального навчання виступають короткотермінове (до 72 навчальних годин) підвищення кваліфікації керівних та управлінських кадрів. Здійснюється з відривом від виробництва інституті підвищення кваліфікації, на обласних курсах підвищення кваліфікації керівних кадрів;

- курсове триває не більше – здійснюється з відривом від виробництва на міських курсах цивільної оборони;

- практичне (до 56 годин) – проводиться без відриву від виробництва майстрами виробничого навчання, завідувачами навчально-консультаційних пунктів на самих підприємствах, в установах, організаціях, у навчальних закладах відповідно до програм практичної підготовки до дій у випадку НС; - самостійна підготовка.

Особи керівного складу проходять функціональне навчання з відривом від виробництва в перший рік призначення на посаду і в перспективі не рідше 1 разу на 3 – 5 років залежно від категорії осіб керівного складу ЦЗ. За наказом керівника всіх працівників поділяють у навчальні групи, які формуються у структурних підрозділах із працівників, які входять до складу невоєнізованих формувань ЦЗ і аварійно-рятувальних служб, і окремо – навчальні групи із працівників, які не входять до складу формувань.

Навчання працівників, які увійшли до складу невоєнізованих формувань ЦЗ, проводиться з метою підготовки їх до чітких дій у випадках виникнення

НС відповідно до їх призначення. Воно проводиться за програмою спеціальної підготовки невоєнізованих формувань. Заняття проводять керівники груп – командири формувань під керівництвом штатних працівників з питань НС та ЦЗ, начальники служб ЦЗ.

Начальницький склад і фахівці невоєнізованих формувань, які залучені для виконання робіт з дегазації, дезактивації території та хіміко-дозиметричного контролю, додатково проходять навчання на курсах ЦЗ.

На об'єктах із шкідливими й небезпечними умовами праці та підвищеним ризиком появи аварій підготовка інженерно-технічних та інших працівників у складі аварійно-рятувальних служб проводиться щорічно і включає у себе загальну, спеціальну підготовку та навчальні тренування.

Підготовка працівників об'єкта, які не увійшли до складу формувань ЦЗ, проводиться за програмою загальної підготовки населення до дій у НС.

Вказаною програмою закріплено вивчення основних способів дій при оповіщенні та одержанні інформації про небезпеку виникнення НС, укриття в захисних спорудах, проведенні евакуації, медичного, біологічного, радіаційного та хімічного захисту, будівництва захисних споруд, проведення заходів щодо забезпечення безпеки об'єктів і життєдіяльності населення в

умовах НС [16, с. 682].

Ключовими формами підготовки та перевірки рівня навчання усіх категорій населення з питань захисту та дій в умовах НС на підприємствах, установах та організаціях розглядаються комплексні об'єктові навчання та тренування, штабні об'єктові тренування та тактико-спеціальні навчання з формуваннями та командами об'єктів господарської діяльності.

Підготовка населення, яке не зайняте у сфері виробництва і обслуговування з питань захисту і дій у НС, проводиться за місцем проживання у мережі навчально-консультаційних пунктів місцевих органів самоврядування, шляхом ЗМІ, а також самостійного вивчення пам'яток, посібників, іншого навчально-інформаційного матеріалу. В ході проведення занять у консультаційних пунктах надається інформація про можливу

небезпеку, які притаманні для місць проживання населення, способи і методи реагування на неї, а також рекомендації стосовно дій населення у випадку виникнення можливих НС, користування ЗІЗ та надання першої медичної допомоги постраждалим.

Популяризація знань із питань захисту від НС з-поміж населення організовується начальниками ЦЗ усіх рівнів за сприяння профспілкових, громадських організацій, ЗМІ через проведення представницьких заходів (Дня рятівника, виставок, змагань, оглядів-конкурсів тощо), поширення друкованих матеріалів, створення відео- та електронної програмної продукції, приміром такої, як на телебаченні – «Надзвичайні ситуації», на радіо – «Запобігти, врятувати, допомогти», у періодичних виданнях – журнал «Надзвичайна ситуація», газета «Рятувальник», «Вісник Чорнобиля».

Підготовку студентів, курсантів, учнів та вихованців закладів освіти організовують і проводять згідно з вимогами функціональної освітньої підсистеми «Навчання з питань безпеки життєдіяльності» за програмами, затвердженими МОН України і погодженими в МНС. Підготовку студентів вищих навчальних закладів освіти I – IV рівнів проводять здійснюють за спеціальними програмами нормативних навчальних дисциплін «Безпека життєдіяльності» («Цивільний захист»). Основне в підготовці студентів вищих навчальних закладів – прищепити їм навички практичних дій як майбутніх командирів формувань та начальників служб цивільного захисту, під час ліквідації наслідків НС [45, с. 161].

Головною метою навчання учнів загальноосвітніх шкіл та професійно-технічних і середніх закладів освіти є прищеплення навичок практичного застосування ЗІЗ та дії в екстремальних умовах, надання само- і взаємодопомоги. Підготовку учнів проводять за програмами навчальних предметів «Основи безпеки життєдіяльності» та «Цивільний захист»).

Для покращення якості й результативності навчально-виховної роботи з дітьми з питань особистої безпеки, захисту життя в надзвичайних ситуаціях щорічно проводять практичне закріплення знань, одержаних учнями

упродовж навчального року, під час проведення в травні місяці «Дня цивільного захисту» та «Тижня безпеки дитини».

Отже, навчання населення способам захисту у разі виникнення НС виступає одним із ключових завдань системи цивільного захисту. До проведення занять з населенням залучаються найкваліфікованіші фахівці із числа працівників, в т. ч. й фахівці юридичного профілю.

Висновки до другого розділу

Оповіщення починається з передачі заздалегідь встановлених і гранично зрозумілих населенню сигналів оповіщення (звук сирени, гудки). Після цього доводиться інформація про небезпеку і порядок поведінки в умовах, щоб уникнути ураження людей від шкідливих вражаючих факторів при тій чи іншій НС.

Зокрема, інформація про сповіщення транслюється на радіо, телебаченні, на телевізійних панелях, встановлених у місцях масового перебування людей, на інформаційних телеекранах транспортних засобів.

Громадян інформують про небезпеку з мобільного зв'язку – за допомогою СМС чи повідомлень у месенджерах, приміром у Телеграм, Фейсбук, Вайбер.

З'ясовано, що координацію діяльності органів виконавчої влади у сфері ЦЗ у межах своїх повноважень здійснюють Рада національної безпеки і оборони України та Кабінет Міністрів України.

Суб'єкти забезпечення реагування на надзвичайні ситуації несуть відповідальність перед громадськістю, коли йдеться про допомогу в надзвичайних ситуаціях. І навпаки, громадськість виступає одним з найбільших ресурсів під час загрози та появи надзвичайної ситуації, тому має бути долучена до роботи з мінімізації її наслідків.

Кожен житель країни має знати про існування та наслідки різних загроз для безпечної життєдіяльності, і в рамках своїх можливостей вживати заходів,

направлених на уникнення небезпек, які можуть вплинути на його сім'ю та на територіальну громаду, в якій він живе.

Якщо розглядати нинішню ситуацію в Україні, то до системи оповіщення у воєнний час залучені військово-цивільні адміністрації, які координують роботу військових, бійців територіальної оборони, працівників ДСНС, керівників підприємств, установ та організацій. Важливу роль також відіграють й оператори мобільного зв'язку, телевізійного, які приймають участь в безпосередньому інформуванні населення.

Сьогодні основними заходами щодо забезпечення захисту населення в надзвичайних ситуаціях під час війни є:

- гасіння пожеж на цивільних об'єктах, воєнних об'єктах, підприємствах критичної інфраструктури, житлових будинках;

- розбирання уламків будівель, діставання звідти тіл загиблих людей, порятунк живих людей;

- надання першої медичної допомоги постраждалим;

- організація евакуаційних заходів, «зелених коридорів» для мирного населення;

- підвезення необхідної гуманітарної допомоги на території, постраждалі від воєнних дій та на тимчасові окуповані території.

На нашу думку, сьогодні прийшов час створити сучасний ситуаційний центр управління в кризових ситуаціях, максимально використовуючи

можливості інформаційних технологій. Це дозволить проводити моніторинг, аналіз та прогнозування стану техногенної безпеки, запобігання та протидії надзвичайним ситуаціям на сучасному рівні.

Так, навчання населення заходам безпеки та підготовка його до дій у разі виникнення НС є своєрідною профілактикою небезпек. Кінцевим результатом цього повинно стати значне зниження людських і матеріальних втрат. Процес

навчання, який проводиться в системі цивільного захисту повинен бути безперервним: починатися з дитинства і продовжуватися впродовж усього життя людини.

Навчання з питань безпеки життєдіяльності є загальним для усіх громадян і організується як за місцем роботи, так і місцем проживання.

До проведення занять з населенням залучаються найбільш кваліфіковані фахівці із числа працівників, зокрема й фахівці юридичного профілю.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3

НУМБІП УКРАЇНИ

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЩОДО РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ

3.1. Зміст проведення експерименту

НУМБІП УКРАЇНИ

Кожен із нас повинен чітко знати і розуміти, як діяти у випадку настання надзвичайної ситуації воєнного характеру, щоб зберегти власне життя, життя своїх учнів, співробітників, рідних і близьких. У такій ситуації важливо не розгубитися, знати правила поведіння у випадку настання такої надзвичайної ситуації.

НУМБІП УКРАЇНИ

Тож, власне, саме від умінь та навичок учасників освітнього процесу залежить їхнє власне життя та здоров'я, а також тих людей, які в цей час перебувають поруч із ними.

НУМБІП УКРАЇНИ

Уміння вірно оцінити ситуацію та обрати порядок дій є дуже актуальним для кожної людини, а для того, щоб оволодіти всіма цими навичками і здібностями, необхідно, в першу чергу, тренуватися. На наш погляд, такі навчальні тренування є дуже важливі. Адже, окрім евакуації слід навчати дітей і поведінці порядку дій у різних надзвичайних ситуаціях, зокрема, воєнного характеру, що після 24 лютого 2022 року стало для нас дуже важливим.

НУМБІП УКРАЇНИ

Було б неправильним змовчати про те, що ці навчання донедавна не були достатньо ефективними, адже про них, зазвичай, знали наперед. До того ж, спеціально для навчань відкриваються постійно зачинені запасні виходи. Не потрібно зайве говорити, що такі «заплановані навчання» не дадуть якісного результату. До того ж, в умовах справжньої надзвичайної ситуації здатні і зашкодити: адже, коли люди підуть до запасного виходу, а він буде зачиненим, то це може обернутися трагедією. Тому окрім навчань, необхідна постійна і прискіплива увага до питань безпеки, справжні, а не показові тренування.

Коли, наприклад, проводяться тренування, нікого не попереджаючи завчасно.

Саме тоді можна побачити дійсний, а не «намальований» стан справ.

Отже, наш експеримент полягає в дослідженні особливостей та порядку інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру.

Об'єкт дослідження: реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру.

Предмет дослідження: настрої населення та порядок інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру.

Об'єкт соціологічного дослідження: соціально-психологічні особливості реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру.

Мета дослідження: полягає в обґрунтуванні теоретичних засад щодо особливостей та порядку інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання соціологічного дослідження.

- з'ясувати сутність та розглянути види надзвичайних ситуацій;
- назвати правильні дії у разі настання надзвичайної ситуації

воєнного характеру:

– окреслити основні дії, яких слід дотримуватися у випадку виникнення терористичного акту, захоплення будівлі, у разі перестрілки, загрози масового насильства;

– з'ясувати, що повинен робити кожен громадянин у разі настання надзвичайної ситуації та якими правами він наділений у сфері цивільного захисту;

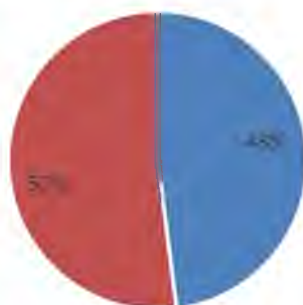
– розробити методичні рекомендації щодо інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації.

НУБІП України

3.2. Аналіз експериментальних даних

Спосіб збору інформації: самостійне заповнення анкет у мобільному додатку. Цільова група дослідження: чоловіки та жінки віком від 18 до 60 років, які проживають у містах з населенням 50 тис. і більше осіб. Кількість продуктивних інтерв'ю: 500. Період опитування: 12 жовтня 2022 року.

За результатами проведеного експерименту було отримано наступні дані.

■ Чоловіки ■ Жінки

Рис. 3.1 – Чисельність респондентів за статтю

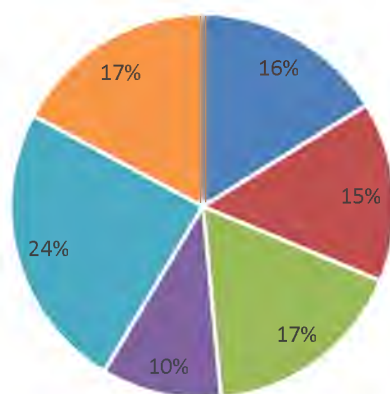
Як видно на рис. 3.1 кількість опитаних респондентів чоловічої статі в цілому переважає 20 осіб і становить 270 осіб (52% від загальної кількості респондентів), відповідно кількість респондентів жіночої статі становить 230 осіб або 48% від загальної кількості респондентів.

■ 18-24 ■ 25-34 ■ 35-44 ■ 45-54 ■ 55-60

Рис. 3.2 – Чисельність респондентів за віком

Велика різниця між кількістю опитаних жінок і чоловіків спостерігається у віці 25-34 роки. Водночас/слід зазначити, що респондентів чоловічої статі віком 18-24 роки було на 40 більше, ніж респондентів жіночої статі. Таким чином, кількість респондентів чоловічої статі дещо перевищує кількість респондентів жіночої статі, що певною мірою підтверджує твердження про більшу активність чоловічої статі, ніж жіночої.

■ Східний ■ Західний ■ Київ ■ Північний ■ Центральний ■ Південний

Рис. 3.3 – Чисельність респондентів за регіоном, в якому вони

проживають

■ 1 млн+ ■ 500-1 млн. ■ 100-500 тис. ■ 50-100 тис.

Рис. 3.4 – Чисельність респондентів за розміром населеного пункту, в якому вони проживають

Ми робили великий акцент на залученні якомога більшої кількості респондентів з різних регіонів в Україні. Тому в опитуванні взяли участь 500 осіб із 24 регіонів України. До опитування залучені жителі 24 областей України, що дозволяє максимально точно оцінити ситуацію ставлення респондентів до надзвичайних ситуацій в умовах воєнного часу. Зважаючи на це, ми розподілили анкети респондентів за регіонами та сформованими територіальними громадами (рис. 3.3, 3.4)

- Лишилися на місцях постійного проживання
- Змінили місце проживання в межах України
- Виїхали за кордон
- Виїхали за кордон, проте вже повернулися в Україну
- Важко відповісти

Рис. 3.5 Зміна місця проживання українців через повномасштабну війну

- Важко відповісти
- Виїхали за кордон, проте вже повернулися в Україну
- Виїхали за кордон
- Змінили місце проживання в межах України
- Лишилися на місцях постійного проживання

Рис. 3.6 Зміна місця проживання українців через повномасштабну війну в регіональному розрізі

Як видно на рис. 3.5, 3.6 65% респондентів залишилися на постійному місці проживання. Значно більше їх серед мешканців Центру (86%) та Західного (83%) регіонів і менше серед жителів Східного регіону (33%).

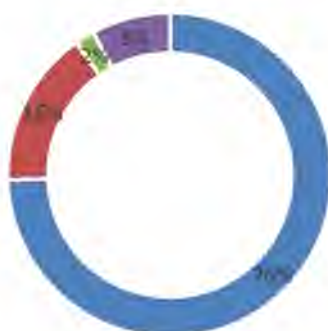

- Залишаться там, де зараз перебувають
- Переміститися далі від епіцентру в межах України
- Мають намір переміститися, але не мають можливості
- Переміститися за кордон
- Важко відповісти

Рис. 3.7 Намір подальших дій після зміни місця проживання

6% респондентів зараз перебувають за кордоном. Серед них переважна більшість (76%) прагне повернутися в Україну за першої ж можливості.

Найбільше респондентів мігрувало до Польщі, Німеччини та Австрії.

- Повернутися за першої можливості
- Скоріше за все поїхали назавжди
- Хотіли б залишитись, але фінансові можливості обмежені
- Важко відповісти

Рис. 3.8 Намір щодо повернення з-за кордону

8% зазначили, що мають намір переїхати, але не мають можливості їх конкретизувати. 60% респондентів мають батьків та/або співмешканців, які виїхали з України через масштабну війну, а 64% мають батьків та/або співмешканців, які змінили місце проживання в Україні.

Родичі або співмешканці, що покинули Україну через повномасштабну війну або загрозу повномасштабної війни:

■ Так, є такі ■ Ні, всі залишилися в Україні ■ Важко відповісти/не хочу відповідати

Рис. 3.9 Міграція населення через повномасштабну війну

Родичі або співмешканці, що змінили своє постійне місце проживання в межах України:

■ Так, є такі
 ■ Ні, всі залишилися на своєму постійному місці проживання
 ■ Важко відповісти/не хочу відповідати

3.10 Міграція родичів та співмешканців

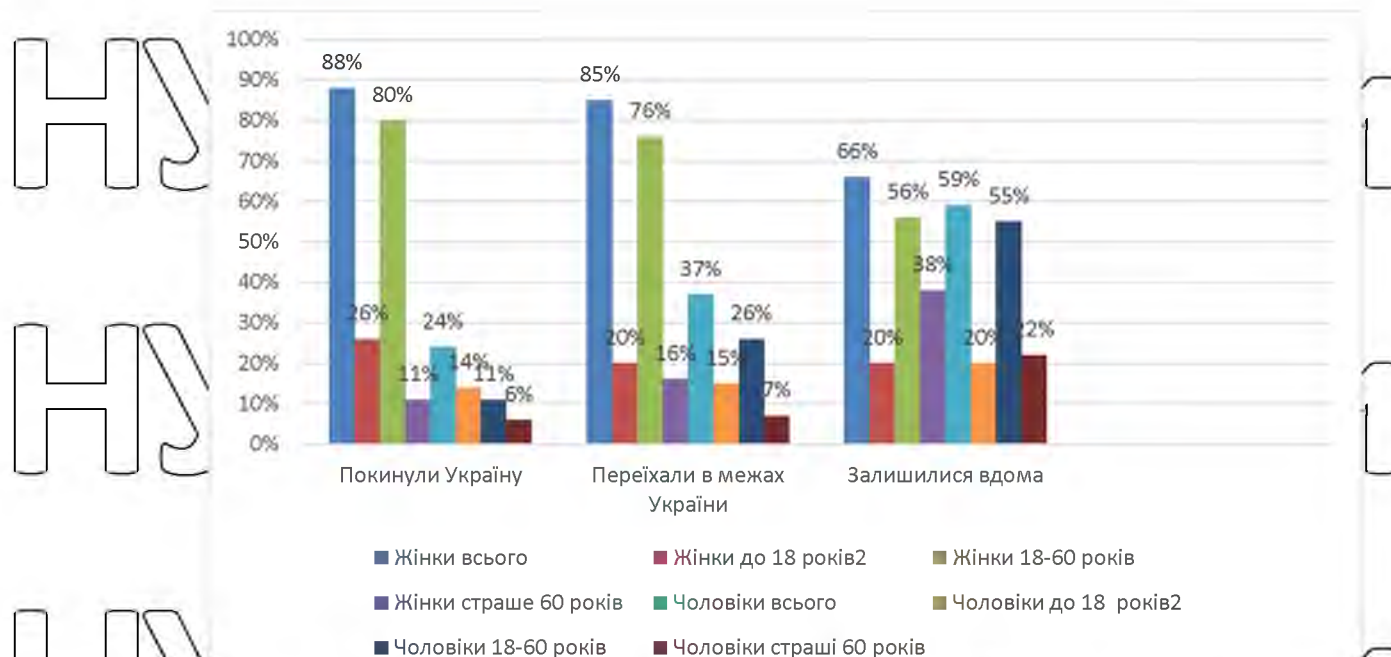

Рис. 3.11 Міграційні настрої населення в розрізі за віком і статтю

Найбільш схильною до міграції групою (як в Україні, так і за кордоном)

серед батьків та співмешканців респондентів є жінки віком 18-60 років.

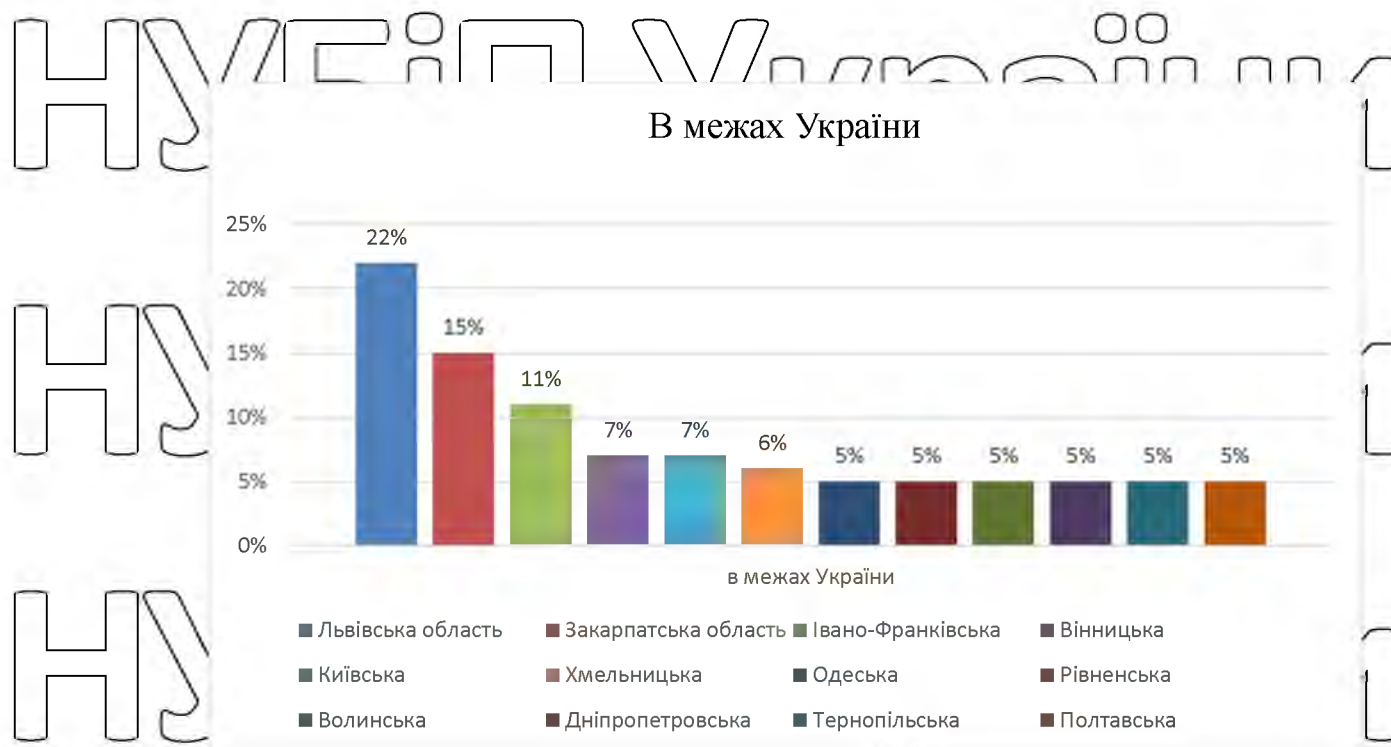

Рис. 3.12 Основні напрямки для міграції серед родичів та співмешканців

22% респондентів змінили місце проживання в Україні. Найпопулярнішими регіонами для міграції стали Львівська, Івано-Франківська та Черкаська області.

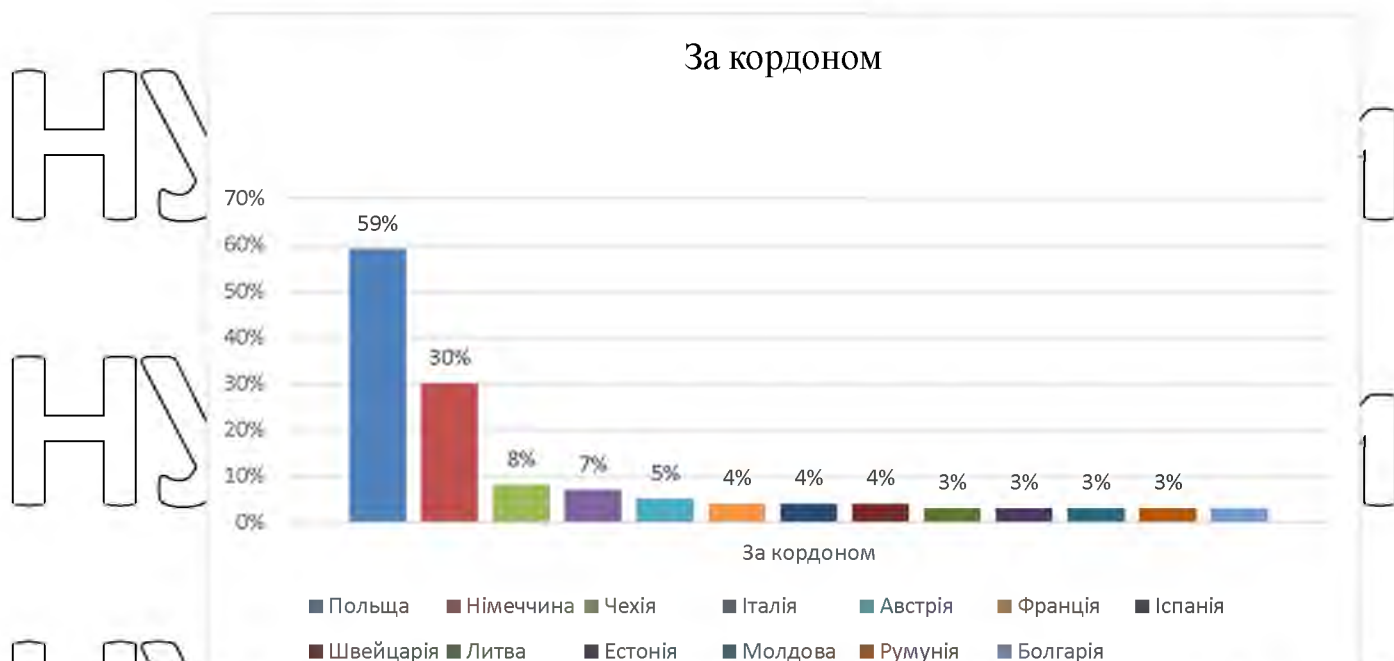

Рис. 3.13 Міграція родичів та співмешканців за кордоном

6% респондентів зараз перебувають за кордоном. Серед них переважна більшість (76%) прагне повернутися в Україну за першої ж можливості.

Більшість опитаних емігрували до Польщі, Німеччини та Австрії.

Популярними напрямками міграції серед родичів та співмешканців респондентів в Україні є Львівська та Закарпатська області, за кордоном – Польща та Німеччина.

Рис. 3.14 Причини залишатися в Україні

Основними причинами, чому батьки та сусіди по кімнаті залишаються вдома (або принаймні в Україні), є переконання, що переїзд є неприйнятним та/або неправильним, і бажання бути з близькими.

Рис. 3.15 Причини залишатися серед респондентів, що залишилися в Україні

У разі погіршення ситуації 53% тих, хто залишився в Україні, планують залишитися там, де вони зараз, 16% - переїхати з епіцентру в Україні і 5% переїхати за кордон.

Наявність втрат за час повномасштабної війни росії з Україною:

- Війна принесла втрати
- Нічого не втратили
- Більше отримали, ніж втратили
- Важко відповісти

Рис. 3.16 Загальні втрати респондентів під час війни

Серед сімей, що залишились в Україні

Рис. 3.17 Втрати під час війни серед сімей, що залишились в Україні

44% респондентів зазнали втрат під час повномасштабної війни Росії проти України. Серед них більшість заявляють про втрату грошей (57%) і роботи (64%).

Загальний рівень суб'єктивного стресу в розрізі статі та віку

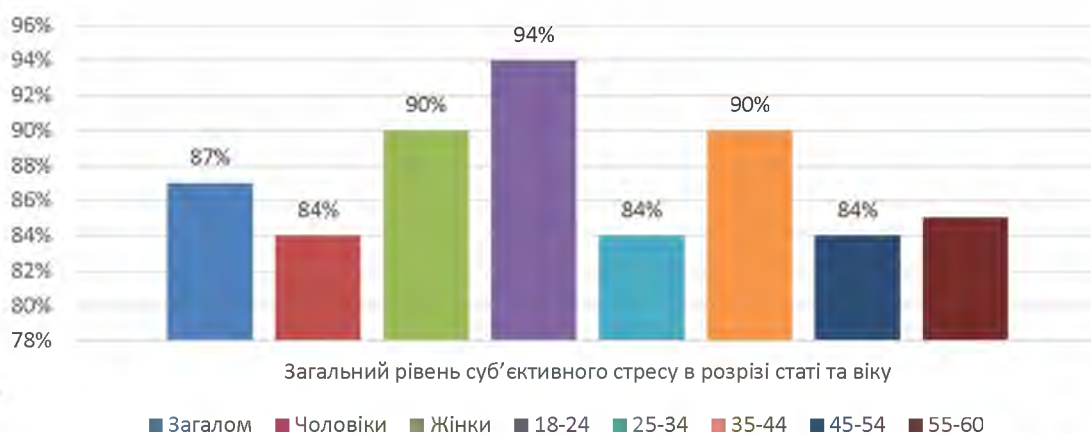

Рис. 3.18 Загальний рівень суб'єктивного стресу в розрізі статі та віку

Рівень стресу серед українців продовжує зростати з початку повномасштабної війни і наразі є найвищим за останні 2 роки вимірювань – 87%. Високий рівень стресу спостерігається в усіх вікових групах.

Відчуття стресу або сильної знервованості в останні декілька тижнів:

Рис. 3.19 Відчуття стресу або сильної знервованості в останні декілька тижнів

Загальний рівень суб'єктивного стресу в розрізі статі та віку

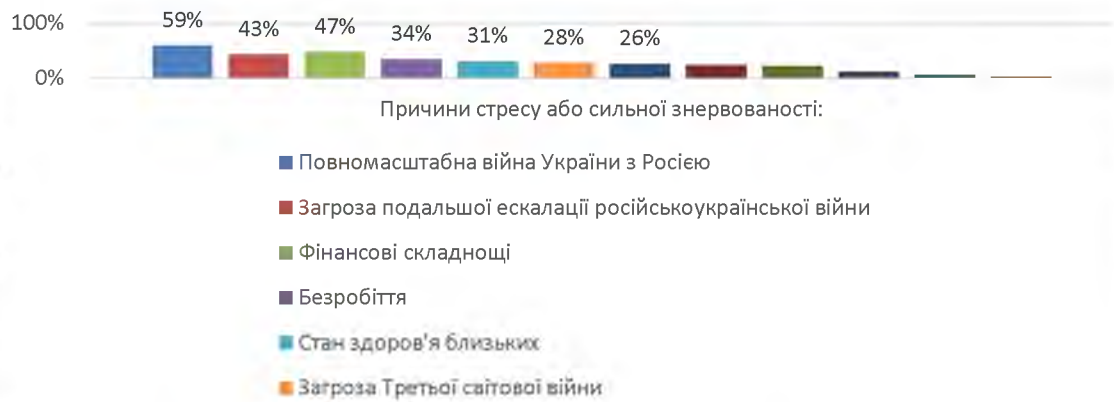

Рис. 3.20 Причини знервованості та стресу

82% респондентів зазначили, що останнім часом відчували сильну нервозність і стрес. Основні причини – побоювання щодо повномасштабної війни Росії проти України, її можливої ескалації, а також фінансові труднощі.

Загальний рівень суб'єктивного стресу в розрізі статі та віку

Рис. 3.21 Емоції, які відчують останнім часом

Останнім часом у настроях більшості українців переважають негативні емоції – напруга (51%), гнів (41%), страх (40%), втома (39%). Близько третини респондентів (35%) сподівається

Зокрема, встановлено, що 6 осіб не можуть чітко визначити, які події можна віднести до надзвичайних ситуацій військового характеру, 146 осіб (29%) розуміють, що надзвичайні ситуації військового характеру пов'язані з наслідками застосування зброї масового ураження або звичайних засобів ураження вибуховими речовинами, чи стрілянина. А 229 осіб (46%) чітко визначають, що під час надзвичайних ситуацій воєнного характеру як первинні фактори ураження внаслідок прямих вибухів, артилерійських ударів, ракетного обстрілу, так і вторинні фактори ураження населення внаслідок руйнування ядерних і гідроелектростанцій радіоактивними та токсичні заводи, склади, можливі речовини, нафтопродукти, боєприпаси, транспортні та інженерні комунікації тощо.

На рис. 3.22 подано відомості про рівень обізнаності респондентів про сутність та види надзвичайних ситуацій воєнного характеру.

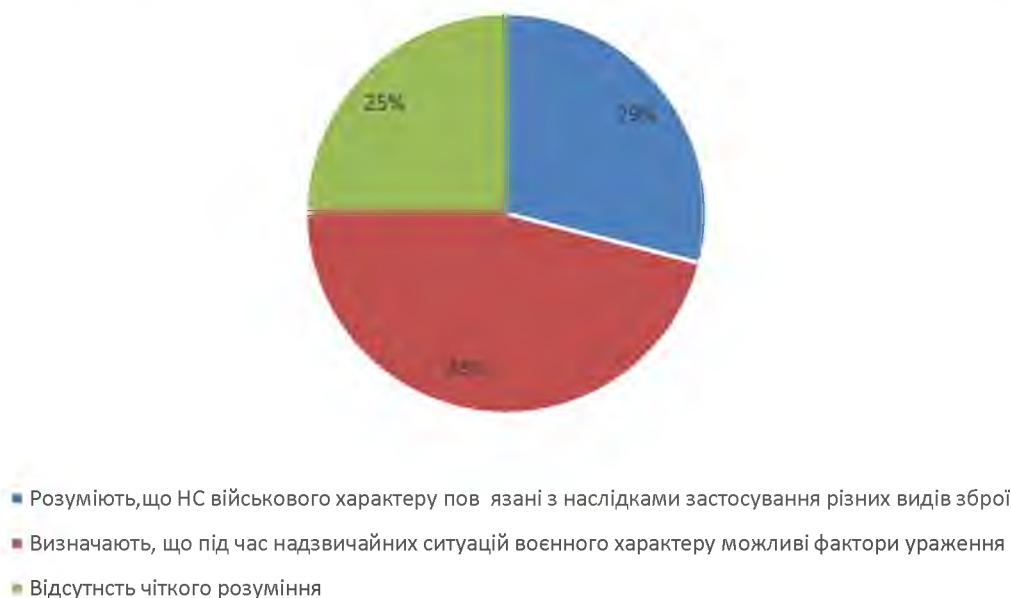

Рис. 3.22 Відомості про рівень обізнаності респондентів про сутність та види надзвичайних ситуацій воєнного характеру

Стосовно наслідків від настання надзвичайних ситуацій воєнного характеру, то 208 респондентів (42%) перелічили декілька видів основних наслідків, до яких вони, в основному, віднесли руйнування цивільної та воєнної інфраструктури держави та загибель людей. Ще 104 особи (21%) додали до цих наслідків збільшення внутрішніх переселенців, виїзд громадян за кордон, зростання рівня безробіття, інфляцію, економічну кризу, тобто вони звернули увагу ще й на економічно несприятливі наслідки. А ще 187 респондентів серед наслідків війни назвали гуманітарну та екологічну кризу, сирітство. Результати можна зобразити на рис. 3.23.

Рис. 3.23 Відомості про рівень обізнаності респондентів про наслідки від надзвичайних ситуацій воєнного характеру

На питання, як зменшити негативні наслідки від надзвичайних ситуацій воєнного характеру, фактично всі респонденти стверджували, що для подолання наслідків війни необхідні значні фінансові ресурси для розбудови території, прийняття відповідних законодавчих актів, направлених на відновлення держави, укріплення кордонів, підвищення обороноздатності держави в найближчому майбутньому.

Результати опитування стосовно володіння інформацією про застосування правильних дій у випадку настання надзвичайної ситуації воєнного характеру показали, що лише 166 осіб (33%) чітко знають, що робити і як діяти при виникненні різних видів небезпек під час воєнного конфлікту,

210 осіб (42%) знають, що робити під час вибухів, повітряній та ракетній загрозах, перестрілок, виникненні пожежі. Поверхневі знання мають 148 осіб (29%) щодо правильності дій при НС воєнного характеру. Результати подаємо на рис. 3.24.

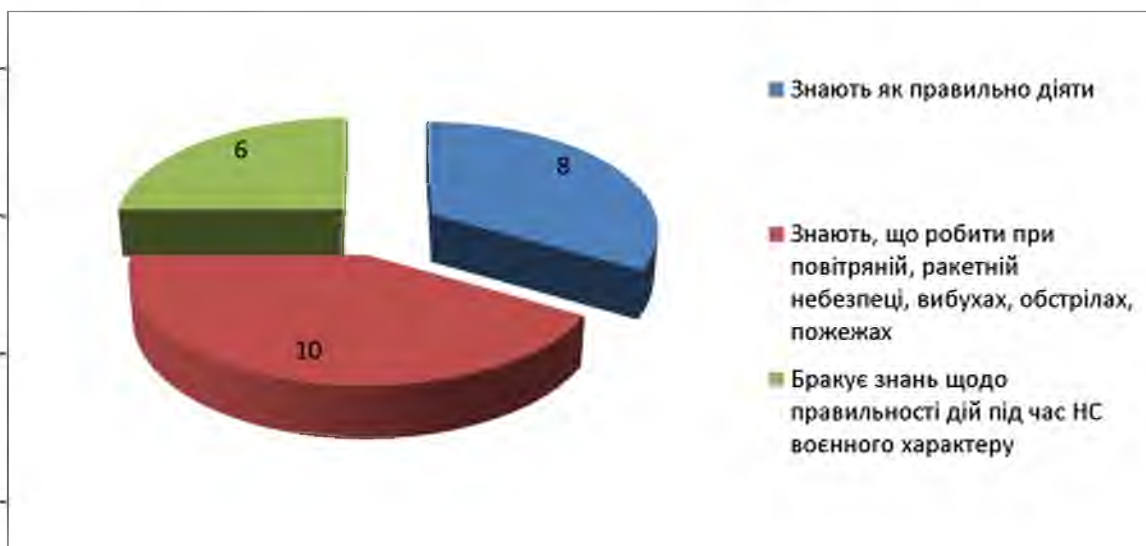

Рис. 3.24 Рівень обізнаності про правильних дій у випадку настання надзвичайної ситуації воєнного характеру

Стосовно питання володіння навичками домедичної допомоги, то тільки 215 респондентів (43%) зможуть надати домедичну допомогу постраждалим внаслідок настання НС воєнного характеру.

Всі респонденти відповіли ствердно, що вони знають, яким чином інформують населення про загрозу НС воєнного характеру. Це роблять за допомогою смс, смс-тов дозвонів на телефон, повідомлень на месенджери, радіо, телебачення, Інтернет тощо.

Що стосується готовності протидіяти загрозі надзвичайних ситуацій воєнного характеру на своєму робочому місці, то тут результати виявилися дуже позитивними, справді патріотичними, адже всі без винятку респонденти психологічно і фізично будуть готові до протидії можливим загрозам від наслідків НС воєнного характеру, настільки, наскільки вони зможуть це зробити, аби зберегти свої життя, життя дітей, співробітників та людей, які на той момент знаходяться поруч.

Загалом, можемо дійти висновку, що все ж респонденти бракує знань про правильність поводження, порядку дій під час небезпеки воєнного характеру, тому потрібно більшу увагу приділити питанню правильності дій щодо реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру.

3.3. Методика інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації

Якщо вести мову про особливості інформування населення щодо реагування на надзвичайні ситуації, то тут необхідно інформаційні компанії на цю тему, і два рази на рік проводити тренування, на яких відпрацьовувати порядок правильних дій при виникненні тих чи інших загроз воєнного характеру.

Наприклад, якщо вони потрапляють у захоплений терористами будинок (приміщення, територію), то в цій ситуації потрібно:

- зберігати спокій і намагатися уникати контакту з терористами;
- намагайтеся повідомити правоохоронні органи про теракт, а також про своє місцезнаходження;
- тримайтеся подалі від дверей і вікон;
- чітко виконувати вказівки та розпорядження працівників правоохоронних органів;
- приховати особисті документи.

У разі виникнення пожежі особа, яка виявила пожежу або її ознаки (дим, запах гару чи гниття окремих матеріалів, різке підвищення температури в будівлі тощо), зобов'язана:

- якомога швидше повідомити про це за телефоном найближчу пожежно-рятувальну службу;
- увімкнути пожежну сигналізацію; ініціювати та залучати інших осіб до евакуації людей із будівлі у безпечне місце відповідно до плану евакуації;
- повідомити про пожежу керівника закладу або особу, яка його заміщує;

Н - до прибуття вогнеборців вжити заходів щодо гасіння пожежі наявними в установці засобами пожежогасіння.

Керівник закладу або особа, яка його заміщує, зобов'язаний:

- перевірити, чи повідомлено пожежно-рятувальний підрозділ про пожежу;

Н - керувати евакуацією людей та гасінням пожежі до прибуття пожежників. У разі загрози життю людей негайно організувати їх порятунок, використовуючи всі наявні сили і засоби;

- перевірити систему протипожежного захисту;

Н - вивести з небезпечної зони всіх працівників та інших осіб, які беруть участь в евакуації людей і ліквідації пожежі;

- у разі необхідності викликати на місце пожежі медичну та інші служби;

- організувати відключення електро- і газорозподільних мереж, систем вентиляції та кондиціонування повітря та інші заходи, що сприяють запобіганню поширенню пожежі;

- організувати евакуацію матеріальних цінностей із небезпечної зони;

- повідомити керівника пожежно-рятувальної частини про наявність людей у будівлі.

Н У кожному закладі та установі наказом встановлюється протипожежний режим, який включає порядок дій у разі виникнення пожежі: порядок і спосіб оповіщення учасників навчально-виховного процесу, послідовність їх евакуації, виклик пожежної охорони, вимикати електроустановки, ліфти, застосовувати засоби пожежогасіння тощо з урахуванням особливостей будівлі, її планування, житла тощо.

Під час евакуації та гасіння пожежі необхідно:

- визначити найбільш безпечні шляхи евакуації та виходи в охоронну зону;

Н - усунути умови, що сприяють виникненню паніки. Для цього старші громадяни не повинні залишати дітей без нагляду з моменту виявлення пожежі до моменту її ліквідації;

Н - евакуацію людей необхідно розпочати з приміщень, у яких виникла пожежа, та прилеглих до них приміщень, яким загрожує небезпека поширення вогню. В першу чергу необхідно евакуювати маленьких дітей і хворих;

- ретельно перевірити всі приміщення, щоб виключити перебування дітей у небезпечній зоні;

Н - встановити охоронні пости біля входів у будівлі, щоб не допустити повернення людей до будівлі, де вирує пожежа.

Правила евакуації для населення включають наступні вимоги:

– евакуація проводиться за спеціальним звуковим сигналом, який, у

Н випадку потреби, вмикає адміністрація або особа, яка виявила пожежу;

– необхідно закрити двері та вікна;

– взяти із собою сумку для швидкої допомоги;

– необхідно перевірити безпечність маршруту для евакуації.

– після прибуття на встановлене місце, необхідно перевірити наявність

Н усіх людей за списком.

В умовах виникнення загрози вторгнення чи загрози масових насильницьких дій, де люди ще можуть керувати ситуацією, хоча б частково, мають повідомити про це силовим органам.

Н Поради для населення включають:
– якщо є можливість – потрібно подати знак тривоги, але це не має бути пожежна сигналізація;

– важливо слідкувати за ситуацією;

– бути готовим передати командування поліції або іншим силовим

Н органам;

– повідомити всіх, коли небезпека зникла;

– після інциденту повідомити про обставини населення.

– попередити всіх інших, щоб вони якомога швидше сховалися та

Н забезпечили безпеку дітей;

– зібрати всіх дітей та людей похилого віку всередині безпечного приміщення, чим далі від загрози;

– закрити і замкнути двері ключем (за такої можливості). Перемістити меблі з метою заблокування доступу від загрози;

– у випадку загрози стрілянини, всі повинні швидко лягти на підлогу і за можливості чимось накритися, щоб не стати мішенню;

– вимкнути світло та всі пристрої, які його здатні подавати;

– вимкнути усі пристрої, що видають звуки: мобільні телефони, радіоприймачі тощо;

– зберігати тишу;

– знаходитися якомога далі від дверей та вікон;

– залишатися спокійними, заспокоїти тих, хто нервує.

Стосовно порядку дій у випадку перестрілки, то існують наступні рекомендації, яких важливо дотримуватися, аби зберегти життя собі та оточуючим:

– якщо стрілянина застала на вулиці, необхідно відразу лягти й озирнутися навкруги, щоб вибрати найближче укриття й пробратися до нього, не піднімаючись у повний зріст. Укриттям можуть слугувати виступи будинків, пам'ятники, бетонні стовпи чи бордюри, канави. За першої нагоди потрібно сховатися у під'їзді будинку, підземному переході і дочекатися закінчення перестрілки;

– здійснити заходи для порятунку дітей, за необхідності прикрити їх своїм тілом. За можливості якнайшвидше повідомити про інцидент працівників правоохоронних органів;

– якщо під час перестрілки ви знаходитесь у будинку, – потрібно сховатися у ванній кімнаті та лягти на підлогу, адже знаходитися у кімнаті небезпечно через високу вірогідність рикошету. Якщо виникла пожежа, а стрілянина не закінчилась, необхідно відразу залишити квартиру й сховатися в під'їзді, подалі від вікон.

Для поліпшення комунікації населення щодо інформування про реагування на надзвичайні ситуації важливо: застерігати людей бути пильними й повідомляти про будь-які загрози або підозрілу поведінку;

просити повідомити про загрозу, інцидент чи підозрілу поведінку, навіть коли вони думають, що інші про це вже знають; бути в курсі загроз і постів, зроблених в онлайн-блогах і публікаціях у соціальних мережах.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Висновки до третього розділу

Отже, наш експеримент полягає в дослідженні особливостей настрою та дій українців під час широкомасштабної війни між Росією та Україною та порядку інформування населення для реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру. Спосіб збору інформації: самостійне заповнення анкет у мобільному додатку. Цільова група дослідження: чоловіки та жінки віком від 18 до 60 років, які проживають у містах з населенням 50 тис. і більше осіб. Кількість продуктивних інтерв'ю: 500. Період опитування: 12 жовтня 2022 року.

65% респондентів залишилися на постійному місці проживання. Значно більше їх серед мешканців Центру (86%) та Західного (83%) регіонів і менше серед жителів Східного регіону (33%).

22% респондентів змінили місце проживання в Україні.

Найпопулярнішими регіонами для міграції стали Львівська, Івано-Франківська та Черкаська області.

6% респондентів зараз перебувають за кордоном. Серед них переважна більшість (76%) прагне повернутися в Україну за першої ж можливості.

Більшість опитаних емігрували до Польщі, Німеччини та Австрії.

У разі погіршення ситуації 53% тих, хто залишився в Україні, планують залишитися там, де вони зараз, 16% - переїхати з епіцентру в Україні і 6% - переїхати за кордон. 8% зазначили, що мають намір переїхати, але не мають можливості їх конкретизувати.

60% респондентів мають батьків та/або співмешканців, які виїхали з України через масштабну війну, а 64% мають батьків та/або співмешканців, які змінили місце проживання в Україні.

Найбільш схильною до міграції групою (як в Україні, так і за кордоном) серед родичів та співмешканців респондентів є жінки віком 18-60 років.

Популярними напрямками міграції серед родичів та співмешканців респондентів в Україні є Львівська та Закарпатська області, за кордоном – Польща та Німеччина.

Основними причинами, чому батьки та сусіди по кімнаті залишаються вдома (або принаймні в Україні), є переконання, що переїзд є неприйнятним і/або неправильним, і бажання бути з близькими.

44% респондентів зазнали втрат під час повномасштабної війни Росії проти України. Серед них більшість заявляють про втрату грошей (57%) і роботи (64%).

Рівень стресу серед українців продовжує зростати з початку повномасштабної війни і наразі є найвищим за останні 2 роки вимірювань – 87%. Високий рівень стресу спостерігається в усіх вікових групах.

82% респондентів зазначили, що останнім часом відчували сильну нервозність і стрес. Основні причини – побоювання щодо повномасштабної війни Росії проти України, її можливої ескалації, а також фінансові труднощі. Останнім часом у настроях більшості українців переважають негативні емоції – напруга (51%), гнів (41%), страх (40%), втома (39%). Близько третини респондентів (35%) сподіваються.

Встановлено, що всі респонденти ствердно відповіли, що знають, як інформувати населення про загрозу НС. Це робиться за допомогою сирен, текстових повідомлень на телефон, повідомлень у месенджерах, радіо, телебачення, Інтернету тощо.

Та все ж, респондентам бракує знань про правильність поведінки, порядку дій під час небезпеки воєнного характеру, тому потрібно більшу увагу на нарадах та спеціальних тренуваннях приділити питанням правильності дій щодо реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру.

НУБІП України

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження встановлено, що під надзвичайними ситуаціями найчастіше розуміють обстановку, що виникла на певній території та склалася у результаті небезпечного природного, техногенного або соціально-політичного явища і характеризуються ускладненням життя суспільства на певний час, створює загрозу життєво важливим інтересам особистості та держави в цілому і може тягнути за собою суттєві зміни у житті в суспільстві, зміну державного устрою, конституційного устрою, форми правління, велику кількість людських жертв, шкоду оточуючому природному середовищу, і для ліквідації якої необхідне застосування особливих заходів правового, економічного, організаційного характеру.

Встановлено, що НС воєнного характеру, пов'язані з наслідками використання зброї масового знищення чи традиційних засобів ураження, в ході яких з'являються вторинні чинники ураження населення через руйнування атомних та гідроелектричних станцій, складів і сховищ радіоактивних й токсичних речовин, вибухових, отруйних речовин, токсичних відходів тощо.

Надзвичайні ситуації військового характеру, як правило, зачіпають великі маси населення на великих територіях, і велика ймовірність появи великої кількості уражених, які потребують екстреної допомоги.

До суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері захисту населення від НС належать: РНБО України, Уряд України, ДСНС України, обласні та районні державні адміністрації.

Нормативно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у галузі захисту населення від НС закріплено на державному рівні такими законодавчими документами:

– Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI,

– Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кодексу цивільного захисту» від 02.10.2012 № 5404-VI;

– Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 № 1645-III;

– Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» від 13.07.2000 № 1908-III;

– Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18.01.2001 № 2245-III;

– Закон України «Про перевезення небезпечних вантажів» від 06.04.2000 № 1644-III;

– Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII;

– Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 № 1550-III;

– Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27.02.1991 № 791а-XII.

В цілому, роль нормативно-правового механізму захисту від НС та усунення їх наслідків є важливою зважаючи на те, що він дозволяє:

– організувати розподіл збору й обробки інформації з різних рівнів державного управління НС;

– оптимізувати процес побудови системи підтримки прийняття рішень і співвіднесення її з системою відповідальності за недодержання законодавчо визначених норм;

– раціоналізувати взаємозв'язок експертної оцінки з діями посадовців у сфері цивільного захисту;

– встановити межі свободи стосовно ухвалення посадовою особою рішень у сфері цивільного захисту;

– здійснити упорядкування часового навантаження, необхідного для реалізації державно-управлінських функцій стосовно цивільного захисту.

Але поряд з цим, в рамках діючого нормативно-правового механізму нейтралізації ризиків НС відсутні чіткі затверджені інструкції щодо попередження таких ризиків, а також відсутній ефективний механізм стосовно контролю профілактики настання надзвичайних ситуацій.

З'ясовано, що оповіщення починається з передачі заздалегідь встановлених і гранично зрозумілих населенню сигналів оповіщення (звук сирени, гудки). Після цього доводиться інформація про небезпеку і порядок поведінки в умовах, щоб уникнути ураження людей від шкідливих вражаючих факторів при тій чи іншій НС.

Зокрема, інформація про сповіщення транслюється на радіо, телебаченні, на телевізійних панелях, встановлених у місцях масового перебування людей, на інформаційних телеекранах транспортних засобів.

Громадян інформують про небезпеку з мобільного зв'язку за допомогою СМС чи повідомлень у месенджерах, приміром у Телеграм, Фейсбук, Вайбер.

З'ясовано, що координацію діяльності органів виконавчої влади у сфері ЦЗ у межах своїх повноважень здійснюють Рада національної безпеки і оборони України та Кабінет Міністрів України.

Суб'єкти забезпечення реагування на надзвичайні ситуації несуть відповідальність перед громадськістю, коли йдеться про допомогу в надзвичайних ситуаціях. І навпаки, громадськість виступає одним з найбільших ресурсів під час загрози та появи надзвичайної ситуації, тому має бути долучена до роботи з мінімізації її наслідків.

Кожен житель країни має знати про існування та наслідки різних загроз для безпечної життєдіяльності, і в рамках своїх можливостей вживати заходів, направлених на уникнення небезпек, які можуть вплинути на його сім'ю та на територіальну громаду, в якій він живе.

Якщо розглядати нинішню ситуацію в Україні, то до системи оповіщення у воєнний час залучені військово-цивільні адміністрації, які координують роботу військових, бійців територіальної оборони, працівників ДСНС, керівників підприємств, установ та організацій. Важливу роль також відіграють й оператори мобільного зв'язку, телевізійного, які приймають участь в безпосередньому інформуванні населення.

Сьогодні основними заходами щодо забезпечення захисту населення в надзвичайних ситуаціях під час війни є:

- гасіння пожеж на цивільних об'єктах, воєнних об'єктах, підприємствах критичної інфраструктури, житлових будинках;
- розбирання уламків будівель, діставання звідти тіл загиблих людей, порятунок живих людей;
- надання першої медичної допомоги постраждалим;
- організація евакуаційних заходів, «зелених коридорів» для мирного населення;
- підвезення необхідної гуманітарної допомоги на території, постраждалі від воєнних дій та на тимчасові окуповані території.

На нашу думку, сьогодні прийшов час створити сучасний ситуаційний центр управління в кризових ситуаціях, максимально використовуючи можливості інформаційних технологій. Це дозволить проводити моніторинг, аналіз та прогнозування стану техногенної безпеки, запобігання та протидії надзвичайним ситуаціям на сучасному рівні.

Так, навчання населення заходам безпеки та підготовка його до дій у випадку виникнення НС є своєрідною профілактикою небезпек. Кінцевим цього має стати значне зниження людських і матеріальних втрат. Процес навчання, який проводиться в системі цивільного захисту повинен бути безперервним: починатися з дитинства і продовжуватися впродовж усього життя людини.

Навчання з питань безпеки життєдіяльності є загальним для усіх громадян і організовується як за місцем роботи, так і місцем проживання.

До проведення занять з населенням залучаються найбільш кваліфіковані фахівці із числа працівників, зокрема й фахівці юридичного профілю.

Отже, наш експеримент полягає в дослідженні особливостей настрою та дій українців під час широкомасштабної війни між Росією та Україною та порядку інформування населення для реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру. Спосіб збору інформації: самостійне заповнення анкет у мобільному додатку. Цільова група дослідження: чоловіки та жінки віком від 18 до 60 років, які проживають у містах з населенням 50 тис. і більше осіб.

Кількість продуктивних інтерв'ю: 500. Період опитування: 12 жовтня 2022 року.

65% респондентів залишилися на постійному місці проживання. Значно більше їх серед мешканців Центру (86%) та Західного (83%) регіонів і менше серед жителів Східного регіону (33%).

22% респондентів змінили місце проживання в Україні. Найпопулярнішими регіонами для міграції стали Львівська, Івано-Франківська та Черкаська області.

6% респондентів зараз перебувають за кордоном. Серед них переважна більшість (76%) прагне повернутися в Україну за першої ж можливості.

Більшість опитаних емігрували до Польщі, Німеччини та Австрії

У разі погіршення ситуації 53% тих, хто залишився в Україні, планують залишитися там, де вони зараз, 16% - переїхати з епіцентру в Україні і 6% - переїхати за кордон. 8% зазначили, що мають намір переїхати, але не мають можливості їх конкретизувати.

60% респондентів мають батьків та/або співмешканців, які виїхали з України через масштабну війну, а 64% мають батьків та/або співмешканців, які змінили місце проживання в Україні.

Найбільш схильною до міграції групою (як в Україні, так і за кордоном) серед родичів та співмешканців респондентів є жінки віком 18-60 років.

Популярними напрямками міграції серед родичів та співмешканців респондентів в Україні є Львівська та Закарпатська області, за кордоном – Польща та Німеччина.

Основними причинами, чому батьки та сусіди по кімнаті залишаються вдома (або принаймні в Україні), є переконання, що переїзд є неприйнятним і/або неправильним, і бажання бути з близькими.

44% респондентів зазнали втрат під час повномасштабної війни Росії проти України. Серед них більшість заявляють про втрату грошей (57%) і роботи (64%).

Рівень стресу серед українців продовжує зростати з початку повномасштабної війни і наразі є найвищим за останні 2 роки вимірювань – 87%. Високий рівень стресу спостерігається в усіх вікових групах.

82% респондентів зазначили, що останнім часом відчували сильну нервозність і стрес. Основні причини – побоювання щодо повномасштабної війни Росії проти України, її можливої ескалації, а також фінансові труднощі. Останнім часом у настроях більшості українців переважають негативні емоції – напруга (51%), гнів (41%), страх (40%), втома (39%). Близько третини респондентів (35%) сподіваються.

Встановлено, що всі респонденти ствердно відповіли, що знають, як інформувати населення про загрозу НС. Це робиться за допомогою сирен, текстових повідомлень на телефон, повідомлень у месенджерах, радіо, телебачення, Інтернету тощо.

Та все ж, респондентам бракує знань про правильність поведінки, порядку дій під час небезпеки воєнного характеру, тому потрібно більшу увагу на нарадах та спеціальних тренуваннях приділити питанням правильності дій щодо реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру.

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов Ю.О. Моніторинг надзвичайних ситуацій / Ю.О. Абрамов, Є.М. Грінченко, О.Ю. Кірючкін та ін. Х.: Вид-во АЦЗУ, 2005. 530 с.

2. Андреев С.О. Організаційно-правовий механізм державного управління цивільним захистом на регіональному рівні: Дис... канд. наук держ. упр.: 25.00.02; Х., 2010. 201 с.

3. Атаманчук П.С. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник / П.С. Атаманчук, В.В. Мендерецький, О.П. Панчук, О.Г. Чорна. Київ: Цент учбової літератури, 2013. 276 с.

4. Барило О.Г., Потеряйко С.І., Ірінчук О.В. Підходи до управління ризиками під час виконання завдань з ліквідації надзвичайної ситуації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 23. С. 144–147.

5. Басов А.В. Поняття «надзвичайна ситуація»: нормативно-правові та наукові підходи визначення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 11. С. 93-96

6. Биков О.С. Структурно-функціональні механізми державного управління територіальних підсистем цивільного захисту: Дис... канд. наук держ. упр.: 25.00.02 К., 2015. 216 с.

7. Белоусов А.В. Методологічні аспекти удосконалення системи державного управління ризиками надзвичайних ситуацій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 11. С. 131–134.

8. Борис О.П. Розвиток системи державного управління у сфері цивільного захисту в період новітньої історії України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 24. С. 84-89

9. Варивода К. С., Горденко С. І. Цивільний захист: підручник. Переяслав: Домбровська Я. М., 2020. 596 с. С. 103

10. Горденко С. Організація навчання населення діям в умовах надзвичайних ситуацій URL:

<http://ephsheir.phdpu.edu.ua:8081/xmlui/handle/8989898989/1971> (дата звернення 15.05.2022).

11. Ковжого С.О. Безпека життєдіяльності. Навч. пос. / С.О. Ковжого, О.Д. Малько, А.М. Полежаєв. Х.: Право, 2014. 304 с.

12. Кодекс цивільного захисту: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення 06.05.2022).

13. Козяр М.М. Основи охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту населення. Навчальний посібник / М.М. Козяр, Я.І. Бедрій, О.В. Станіславчук. К.: Кондор, 2014. 458 с.

14. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР в редакції від 01.01.2020. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

(дата звернення 04.05.2022).

15. Кринична І.П. Державне управління процесами радіаційно безпечної життєдіяльності населення: теоретико-методологічні засади. Дис... док наук держ упр. 25.00.01. К., 2012. 422 с.

16. Кузніченко С.О. Управління органами внутрішніх справ в особливих умовах, викликаних аномальними явищами техногенного і природного характеру. Наукове видання. Х.: Вид-во НУВС, 2001. 210 с. ○○

17. Марова С.Ф. Управління безпекою життєдіяльності: монографія / С.Ф. Марова; Мін-во освіти і науки України, Донецьк держ ун-т упр. Донецьк: Вебер, Донець. від-гя., 2009. 342 с.

18. Мельниченко О. А. Механізми державного управління надзвичайними ситуаціями: сутність та складові. *Державне будівництво*. 2014. № 1. С. 1-8.

19. Михайлов В.М. Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій: Дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.04. К., 2013. 208 с.

20. Михайлов В.М. Забезпечення безпеки цивільного населення в умовах гібридних загроз. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 102-110.

21. Офіційний сайт ДСНС. URL: <https://www.dsns.gov.ua/> (дата звернення 15.05.2022).

22. Офіційний сайт Донецької СДА. URL: <https://dn.gov.ua/ua> (дата звернення 18.05.2022).

23. Підготовка органів управління до дій в надзвичайних ситуаціях / В.Б. Лоїк, С.Д. Синельников, Р.С. Яковчук, О.В. Лазаренко. Навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2020. 374 с. С. 12

24. Подскальна О.А. Генезис державного управління у сфері цивільного захисту в роки незалежності України. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 35-36(9-10). С. 25-33

25. Порфирьев Б.Н. Государственное управление в чрезвычайных ситуациях: анализ методологии и проблемы организации. М.: Наука, 1991. 136 с.

26. Потеряйко С.П. Особливості функціонування механізмів державного управління у сфері цивільного захисту в сучасних умовах. *Вісник НАДУ при Президентіві України*. 2018. № 1. С. 68-74

27. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кодексу цивільного захисту: Закон України від 07.03.2018 № 5404-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5404-17> (дата звернення 11.05.2022)

28. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 № 1645-III в редакції 04.10.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> (дата звернення 15.05.2022).

29. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13.07.2000 № 1908-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14> (дата звернення 15.05.2022).

30. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 № 2245-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-14> (дата звернення 15.05.2022).

31. Про перевезення небезпечних вантажів: Закон України від 06.04.2000 № 1644-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-14> (дата звернення 17.05.2022).

32. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення 17.05.2022).

33. Про правовий режим надзвичайного стану. Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14> (дата звернення 20.05.2022).

34. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. Закон України від 27.02.1991 № 791а-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12> (дата звернення 20.05.2022).

35. Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту: Постанова КМУ від 27.09.2017 № 733. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 24.05.2022).

36. Про схвалення Концепції розвитку та технічної модернізації системи централізованого оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: Розпорядження КМУ від 31.01.2018 № 43-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2018-%D1%80#Text> (дата звернення 24.05.2022).

37. Про заходи щодо удосконалення системи державного управління у сфері пожежної безпеки, захисту населення та територій від наслідків надзвичайних ситуацій: Указ Президента України від 27.01.2003 № 47/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2003#Text> (дата звернення 07.05.2022).

38. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс: навч.-метод. посіб. / [Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін,

А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко; за заг. ред. Н. Гусак]; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ: НАУКМА, 2017. 92 с.

39. Романенко Є. О. Концептуальні засади реформування державної служби України з надзвичайних ситуацій та її місце в системі органів внутрішніх справ. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 3. С. 38–46.

40. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні / О. Резнік, В. Степаненко, І. Бекешкіна, Н. Костенко, А. Ручка, Л. Бевзенко, О. Стегній, С. Дембіцький, М. Наумова, Н. Бойко, Т. Любима / за наук. ред. О. Резніка. Київ: Інститут соціології НАН України, 2019. 288 с.

41. Стратегія реформування системи Державної служби України з надзвичайних ситуацій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 січня 2017 р. № 61-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61-2017-%D1%80> (дата звернення 20.05.2022).

42. Стратегія реформування організації цивільного захисту. Том 2. Цивільний захист України: сучасний стан, здобутки, проблеми, перспективи розвитку: Матеріали науково-практичної конференції. Київ: УкрНДНЦ, 2018. 62 с.

43. У планах - створити в Україні ще 350 Центрив безпеки URL: <https://www.rv.gov.ua/news/oleksij-chernishov-nasha-nastupna-meta-stvoriti-u-gromadah-dodatkov-350-centriv-bezpeki> (дата звернення 29.05.2022).

44. Федорчук В.В. Шляхи вдосконалення нормативно-правового механізму державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 5. С. 90-93

45. Оридична енциклопедія / в 6 т. Т. 4. / Голов. ред. кол. Ю.С. Шемшученко. К.: «Українська енциклопедія», 1998. 720 с.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП **ДОДАТКИ** України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

«Що Ви знаєте про надзвичайні ситуації воєнного характеру»

Дайте відповідь на наступні питання:

НУБІП України

1. Що, на Вашу думку, є надзвичайною ситуацією?

2. Які Ви можете назвати види надзвичайних ситуацій?

3. Що ви можете віднести до надзвичайних ситуацій воєнного характеру?

НУБІП України

4. Які можуть бути наслідки від настання надзвичайних ситуацій воєнного характеру

5. Як зменшити негативні наслідки від надзвичайних ситуацій воєнного характеру

НУБІП України

Дякую за Вашу відповідь!

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

«Як обрати правильні дії у випадку настання надзвичайної ситуації воєнного характеру?»

Дайте відповідь на наступні питання:

НУБІП України

1. Чи знайомі Вам правильні дії у випадку настання надзвичайної ситуації воєнного характеру?

2. Що потрібно робити у випадку терористичного захоплення?

НУБІП України

3. Які дії у випадку захоплення будівлі

4. Чи знаєте Ви порядок евакуації з будівлі?

5. Що робити під час вибухів, обстрілів, перестрілок?

6. Які мають бути виконані дії у випадку виникнення пожежі?

НУБІП України

7. Чи володієте Ви навичками домедичної допомоги?

8. Чи знаєте Ви як інформують населення про загрозу НС воєнного характеру?

9. Чи готові Ви протидіяти загрозі надзвичайних ситуацій воєнного характеру на своєму робочому місці?

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України